

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Elin Ravn

"Som årene randt..."

En slægts historie

Elin Ravn

"Som årene randt..."

En slægts historie

En stor tak for hjælpen ved opstilling og indskrivning i forbindelse med denne bog retter jeg til *Hans Ravn*, Smørum, *Anna Ravn*, Kolding, *Bo Blaabjerg*, Aarhus, *Rødding bibliotek*, samt tak for venlig hjælp og forståelse på *hjemmefronten*.

Bogens titel og afslutning er taget af linier fra sangen "Det haver så nyligen regnet", skrevet af J. Ottosen i 1890 ved sønderjydernes besøg i København.

Eget forlag.

Trykt hos Kolding Trykcenter A/S 1995.

Indholdsfortegnelse

3	Forord.
4	Min Far.
8	Min Mor.
10	Brylluppet i Brøstrup.
13	Byggeri.
14	Mark og Huse.
17	Hjulerens Hus.
17	Hjem og Familie.
19	Vej og Bæk.
20	Vagabonder.
21	De voksnes verden.
22	Blaavand.
25	1. Verdenskrig.
28	Russiske Krigsfanger i Brøstrup 1915 - 18.
34	Hjemlige begivenheder, som skete under krigen.
36	Mod krigens afslutning.
36	Afstemning og Genforening.
38	Dansk realskole i Rødding.
40	Medhjælperne efter 1. verdenskrig.
42	Nyt Stuehus.
45	Søndervang.
45	Ny Hestestald.
46	Plantningsarbejde.
46	Folkehold.
47	Husligt arbejde.
47	“Fissemanden”
49	Vævning.
51	Gårdens brand.
53	Det gamle brandtræ
53	Postbetjening i Brøstrup efter genforeningen i 1920.
54	Naturens glæder.
56	2. Verdenskrig.
58	Rationering.
59	Ingen benzin til privatkørsel.
59	Indkvartering.
60	Generationsskifte.
65	Otium.

- 68 Anetavle for Nis J. Ravn.
- 69 Anetavle for Maren J. Wonsbek.
- 70 Ejerfortegnelse.
- 71 Margrethes Råd.
- 72 Kildehenvisninger.

En slægts historie.

Forord.

“*Som årene randt ...*” må betragtes som en fortsættelse af skriftet “*Slægt følger slægt ...*”, hvis formål var at berette om slægterne Knud Jensen / Jens Knudsen og deres forhold til den gård i Brøstrup, som havde været i deres slægts eje gennem mere end 200 år.

Ved indgangen til det nye århundrede 1900 skete der et ejerskifte, da Jens Knudsen Jensen solgte gården i Brøstrup til Nis Jokum Ravn fra Over-Jels - min Far, som i 1903 blev gift med Maren Jensine Wonsbek fra Jels - min Mor.

Det er hensigten at videreføre omtalen af gårdens historie sideløbende med begivenhederne omkring mine forældres levnedsløb. Fra deres side foreligger der oplysninger i skriftlig og mundtlig overlevering.

Også personer uden for slægtsskabet, med tilknytning til tidsperioden omtales. - Egne erindringer, store som små, vil indgå i billedet.

Brøstrup, februar 1995

Elin Ravn

Min Far.

Nis Jokum Ravn var født den 12. august 1873 i Over-Jels, som søn af gårdmand Jens Bertelsen Ravn, der var født på Ravnbjerggård i Jels, og hustru Berteline Dall, født i Jels.

Gården i Over-Jels blev i 1854 udskiftet fra Ravnbjerggård i Jels, da faderen Jens Bertelsen Ravn overtog en *kobbel* fra fødegården, og opbyggede den gård i Over-Jels, som ved dens beliggenhed nær Oversøen kom til at hedde Søbberggård.

Nis Ravn var den næst yngste af en søskendeflok på ti, som voksede op på Søbberggård. Børnene fik tidligt lært pligter, men også frihed til leg blev der givet dem. Langt inde i voksenalderen fortalte de om kapløbet ned af det stejle Søbberg: løbende, trimlende og om vinteren brugt som kælkebane.

Mange af de begivenheder, som bliver omtalt i de følgende afsnit, bærer præg af den tvang, der ramte den sønderjydske befolkning, da landsdelen i 1864 kom under tysk herredømme.

Min Far Nis Ravn gik i Over-Lerte skole, hvor omkring 50 børn af udflyttere fra fire sammenstødende sogne: Sommersted, Stepping, Oksenvad og Jels, fik deres undervisning. Ved skolen var kun ansat en lærer, som havde været der fra før 1864, og måtte på kursus i seks uger, for at lære at undervise i det påbudte tyske sprog. Han måtte dog i 1888 søge sin afsked, da der udelukkende skulle undervises på tysk, undtagen 2 timer ugentlig i dansk religion, men da var Nis kommet ud af skolen - uden at have fået lært ret meget tysk.

Han blev konfirmeret i Jels kirke i 1888. Konfirmationen foregik skiftevis hvert andet år i Jels og Oksenvad kirke, - undervisningen dog altid i Oksenvad, hvor præsteboligen var beliggende.

Allerede i 17 års alderen måtte de unge mænd tage stilling til det svære spørgsmål, hvorvidt de ville udvandre for at undgå den tyske militærtjeneste, eller vælge at blive i landsdelen og derved bevare retten til dansk jord.

På Søbberggård var der syv sønner, som blev stillet over for spørgsmålet; givetvis drøftet med deres nationalt bevidste danske forældre.

Figur 1. Søbjerggård før 1900. Fra venstre ses Nis Ravn ved hestene. Moderen Berteline Ravn siddende på bæk.

Kun den ældste søn Bertel Ravn valgte at udvandre til Danmark; han kunne ikke tænke sig at blive tysk soldat. Det medførte, at han skulle være ude af Sønderjylland, inden han fyldte 17 år, og ikke måtte vende tilbage, selv ikke på besøg i hjemmet. De øvrige seks sønner forblev her i landsdelen.

Min Far var af den opfattelse, at hvis dansk jord fremover skulle bevares på danske hænder, måtte de unge danske mænd forblive i landsdelen.

Han var soldat i Bremen i to år fra 1894-96. Om denne periode fortalte han ikke ret meget; det var noget som skulle overstås. Efter endt militærtjeneste kom han hjem og hjalp til på gården i Over-Jels. Faderen Jens Bertelsen Ravn var død den 29. december 1896 på Søbjerggård.

Vinteren 1898/99 var Nis Ravn elev på Tune landbrugsskole under daværende forstander Brink-Larsens ledelse. Der var ret mange sønderjyder på holdet. Her fra omegnen kan nævnes: Thøste Thøstesen fra Fæsted, Peter Bindeballe fra Jels, Asbjørn Skrumsager fra Københoved, Nis Schmidt fra Hjerting samt flere fra Als og Sundeved.

De sønderjydske elever fra Tune landsbrugsskole og Kalundborg højskole blev 2 gange i vinterens løb indbudt af sønderjydsk forening i København. Om eftermiddagen var der rundvisning i byen, og om aftenen sammenkomst med kvarterværter og andre interesserede københavnere.

Anledningen til disse indbydelser var at give eleverne oplysning om Køllerpolitikens ikrafttræden sidst i 1890'erne og dens følger, som gav sig udslag i de mange udvisninger af danske statsborgere i Sønderjylland. Ikke alene tjenestefolk på gårdene ramtes, når de blev udvist med 24 timers varsel, men også gårdenes dansksindede ejere fik det at føle, da de kom til at stå uden hjælp.

Sommeren 1899 var Nis Ravn hjemme på gården i Over-Jels. Han var nu 26 år og tænkte på selv at få ejendom.

I efteråret 1899 henvendte J.H. Schmidt, senere Vojensgård, og Erik Eriksen fra Ørsted sig til ham, med tilbud om at hjælpe ham til køb af en gård.

J.H. Schmidt var med til at administrere en kapital på 1 million kroner, som var skænket af velstillede københavnere, og gik under betegnelsen "Foreningen af 5. oktober 1898". Pengene blev indsat i Haderslev Bank. Formålet var at hjælpe unge dansksindede sønderjyder til køb af ejendom i landsdelen, som modtræk overfor tyskerne, der med deres kapital stod parat til at opkøbe gårdene.

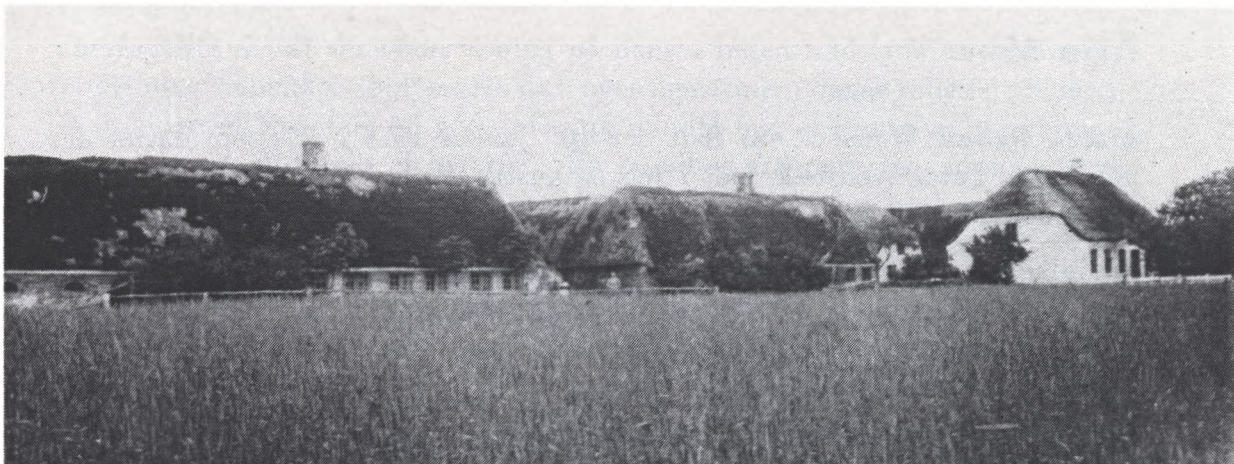
En parallel kan drages mellem de oplysende møder, som de unge elever fra landbrugs- og højskolerne var indbudt til i København - og så dette tilbud om hjælp ved køb af gård.

Nis Ravn fik fremvist flere ejendomme, men han valgte gården i Brøstrup, som han mente der var muligheder i, skønt den var gammel og forsømt.

Den 1. februar 1900 købte Nis Jokum Ravn gården i Brøstrup af Jens Knudsen Jensen, hvis slægt havde ejet den i mere end 200 år.

Gården var på 87,20 ha. og købesummen var 36.300 Mark.

Selv var Nis Ravn ejer af 3.000 Mark og kunne låne 5.000 Mark hos en nabo i Over-Jels, der lige havde solgt sin gård. Dertil kom lånet på 6.000 Mark i Haderslev Bank, foranlediget af J.H. Schmidt. Dette lån måtte stå sidst og uden kaution til 4% rente.

Figur 2. Gamle gårde i Jels Overby. Fra venstre ses Peter Wonsbeks gård. Nis Simonsens gård i midten og den tredje gård ejedes af Ivar Rosenblad.

Besætningen bestod af to heste og et føl, syv køer uden kalv og tyve stk. ungvæg og kalve samt tre svin. Af redskaber var der kun en tærskemaskine.

Den 1. februar 1900 flyttede Nis Ravn fra hjemmet i Over-Jels, med omgivelser af skov og sø, til gården i Brøstrup, så godt som uden beplantning omkring de gamle bygninger.

Med sig fra hjemmet fik han det nødvendige til husets brug, samt en stor jernbeslået standkiste; den havde hans mor Berteline Ravn sikkert fyldt op med sengetøj, og et enkelt fint stykke messing tøj var også iblandt.

Ret hurtigt var han så heldig at leje en ung karl Jens Lind, søn af Andreas Lind fra en af ejendommene som var beliggende i Brøstrupskov. Efter Jens Lind fulgte broderen Peter Lind, som var hos Nis Ravn i 5 år. De to brødre blev en værdifuld hjælp gennem de første slidsomme år i Brøstrup.

Som husholderske kom Mitte Dall fra Nålkjærgård ved Farris. Hun efterfulgtes af Marie Knudsen (gift Tønder), som var fra Ribe.

I efteråret 1903 fik Nis Ravn travlt med at pynte op omkring gården. Han forberedte til bryllup. Pigen var fra Jels og hun hed Maren Wonsbek.

Min Mor.

Maren Jensine Wonsbek var født den 10. januar 1878 i Jels som datter af gårdmand Peter Wonsbek, født i Jels og hustru Anna Kirstine Bek, ligeledes født i Jels.

Slægten Wonsbek stammede oprindeligt fra sognet Vonsbek ved Haderslev og kom til Jels, da Peter Wonsbeks oldefar Chresten Jensen, en gårdmand i Vonsbek, den 19. juli 1761 blev gift i Jels med Anna Marie Pedersdatter fra Jels. Navnet Wonsbek indgik derefter i kirkebøgerne som efternavn for de kommende slægter, og førtes i lige linie frem til nutiden.

Min Mor var den yngste af Anna og Peter Wonsbeks 3 børn: Chresten Wonsbek, født 18. juli 1874 - Cecilie Wonsbek, født 22. februar 1876 og Maren Jensine Wonsbek, født 10. januar 1878.

De voksede op i Jels-Overby på en af de gamle gårde, som kaldtes Slotsgårde, fordi der til deres opbygning var anvendt munkesten fra det gamle Jels-Voldsted. Der lå i Overbyen tre gårde på rad og række, meget nært sammenbyggede, så der mellem Peter Wonsbeks gård og nærmeste nabo Nis Simonsen end ikke kunne køre en vogn. Den tredje gård i rækken tilhørte Ivar Rosenblad.

Overbyen, som var beliggende i nærheden af Jels Nedersø, var et lille bysamfund for sig, som holdt sammen i stort og småt. Den danske sag var de fælles om. Under deres ofte muntre sammenkomster, blev der fortalt et utal af historier af de gamle bymænd fra Jels, gengivet fra avisudklip og i mundtlig overlevering fra ældre slægtninge.

Bedstefar Peter Wonsbeks historier var særdeles påskønnede, de foregik ofte på rim. I hjemmet sang han for børnene, og han dansede med dem i de små lavloftede stuer.

Bedstemor Anna Wonsbek var en stilfærdig og meget dygtig kone - ude som inde. Hun vævede bl.a. alt til husets behov: lærred til lagner og skjorter, bolster til sengetøj, og vadmel til beklædning. Maren ville så gerne lære at væve, men fik altid følgende afslag af moderen: "Vær du glad, min pige, dersom du kan blive fri."

Min Mor kom i Jels skole som 5 årig. Hendes lærer N. Pedersen måtte nogle år senere forlade embedet på grund af sit for danske sindelag; han blev derefter redaktør på "Modersmålet" i Haderslev. Maren havde dog opnået at få en

betrægtelig del af sin undervisning på dansk, inden fuld tysk undervisning i 1888 blev lovbehalet - bortset fra de 2 ugentlige timer i dansk religion. Eleverne kan alligevel have fået en god oplæring i andre fag, eksempelvis skrivning og regning, alt afhængig af lærerne. En poesibog fra perioden viser elevernes særdeles smukke håndskrifter.

Maren Wonsbek blev konfirmeret i Jels kirke i 1893. De følgende år hjalp hun til i hjemmet både ude og inde. Hun var den eneste af de tre søskende, der fik lært at malke, og det viste sig, at hun senere i livet skulle få god brug for denne lærdom. Samtidig fik hun undervisning i håndarbejde hos "Fruen" i Jels. Hvem var så *Fruen*? For der var kun een af slagsen i Jels: de andre var "Madammer". Fruen var tidligt blevet enke efter Dr. Callesen i Jels, og økonomisk dårligt stillet. Hun var meget ærekær og ønskede ikke at tage mod hjælp af nogen art og klarede sig hovedsageligt ved at give undervisning i klaverspil og finere håndarbejde. Hun ville dog gerne være sammen med madammerne fra Jels, som nærede respekt for hendes holdning. Fruen blev over 90 år, og modtog dog i de seneste år en form for hjælp. Daværende sognerådsformand Chr. Bek overrakte hende personligt hver måned et beløb fra "et legat stiftet til lægeenker", - og dette kunne Fruen godt tage imod. Det var aldersrenten udbetalt på en fin måde.

Tilbage til den gamle gård:

I sommeren 1902 var min Mor elev på Grundtvigs-Højskole ved Lyngby. Et ophold som hun var meget optaget af, ikke mindst gennem påvirkning fra lærerinde fru Jutta Boysen Møller, som selv var ud af sønderjydske slægt. På skolen var der 70 elever, deraf de 10 fra Sønderjylland.

Hjemme i Jels skete store og omvæltende begivenheder indenfor Wonsbek familien i begyndelsen af 1900 tallet.

Et generationsskifte var forestående og mange overvejelser med hensyn til gårdens fremtid er sikkert gået forud for den endelige afgørelse.

De gamle bygninger trængte til fornyelse, men der var ingen udvidelsesmuligheder på stedet, med gårdens indeklemte beliggenhed i Jels-Overby. Markerne var spredt over mange områder, ubekvemt i forhold til bygningerne.

Det blev så besluttet at flytte gårdens bygninger helt uden for byen. En ny gård blev opført uden for Jels by, beliggende ved Jels-Rødding vejen. Det skete i 1903. En del byggemateriale fra den gamle gård blev anvendt ved opførelsen af den nye.

Samtidig overtog Chresten Wonsbek den nye gård med tilhørende markarealer. Forældrene Anna og Peter Wonsbek skulle have aftægt med ophold på den nyopførte gård.

Men ikke nok med disse store omvæltninger: Alle deres 3 børn blev gift i 1903 og stiftede hjem: da fik *Peter Wonsbek* vist behov for at digte en vise!

De 3 bryllupper blev afviklet med manér således: Den yngste datter *Maren Wonsbek*, min Mor - blev viet den 28. maj 1903 i Hygum kirke til gårdejer *Nis Jokum Ravn*, min Far i Brøstrup.

Datteren *Cecilie Wonsbek* blev viet i Jels kirke den 13. oktober 1903 til postassistent Søren Peter Sørensen, boende i Flensborg. Sørensen, som han kaldtes, havde i mange år været post, gående ud fra Jels. Han var enkemand med 3 børn; hans første kone var fra Als. Cecilie og Sørensen boede hele deres levned i Flensborg,

Sønnen *Chresten Wonsbek* blev ligeledes viet i Jels kirke den 13. oktober 1903 til Anna Cathrine Hansen, datter af farver Frederik Hansen og hustru Marie, fra Jels.

Der blev således afholdt dobbelt bryllup den 13. oktober 1903, og den store fest blev fejret i den nyopførte gård i Jels.

Brylluppet i Brøstrup.

Men nu tilbage til brylluppet i Brøstrup, hvor bryllupsfesten fejredes på den gamle gård. Der var rejst et stort telt i gårdspladsen, hvor de mange gæster spiste, og senere blev der danset i gårdens rimelig store stue, som kaldtes *æ Stou*.

Figur 3. Bryllupskort fra den 28. maj 1903. Lykønskning fra Hans Dall og hustru, Hygum.

Figur 4. Nis Ravn. Fra ophold på Tune Landbrugsskole 1898-99.
Maren Wonsbek. Fra ophold på Grundtvigs Højskole i Lyngby 1902.

Efterfølgende afsnit beretter om Maren og Nis Ravns liv og virke sammen på gården i Brøstrup.

De indrettede sig i det gamle stuehus, med sparsom møblering. Planerne var så, at bygningerne skulle fornyes i den rækkefølge, som der var mest behov for.

Byggeriet blev dog noget forsinket på grund af et alvorligt uheld, som Nis Ravn var udsat for o. 1905. Han blev meget ilde tilredt af en tyr, som overfaldt ham, da han ville tilse kreaturerne i Skovfennen. En af beboerne i Brøstrupskov, Søren Brandt, hørte hans vedvarende slag på hegnstråden, og sørgede for at få ham bragt hjem på gården. Nis Ravn kom over uheldet, men ikke uden varige mén.

Byggeri.

Det første, som blev bygget, var et fag, der blev opført i forlængelse med stuehuset mod den nordlige gavl. Byggestilen i det gamle stuehus blev derved lidt ændret, idet der blev indsat et trefløjet vindue mod havesiden. Det tilbyggede skulle bruges som soveværelse. Derfra førte et trin op til et bagved liggende lille kammer med vindue mod gårdsiden. En kælder blev samtidig udgravet, med nedgang fra det eksisterende køkken.

Der blev også indsat en havedør i stuehuset, og det første haveafsnit anlagt; græsmarken gik helt op til vinduerne, da gården blev overtaget.

Den næste etape af byggeriet blev opførelsen af en ny kostald o. år 1906, beliggende vest for gårdspladsen.

Bygningen blev opført at tilhuggede kampesten til loftshøjde, og trimpelen beklædt med zinkplader. Tagdækningen var paptag.

Mark og Huse.

Laden, som blev nyopført i 1913-14 var beliggende nord for gårdspladsen, ud mod vejen. Den blev fremstillet i samme byggemateriale, som var anvendt ved kostalden og var sammenbygget med denne.

Et stort arbejde var lagt i forbindelse med byggeriet.

Samtidig var det nødvendigt at få de forsømte marker under kultur.

Markfortegnelsen fra 1907, se figur 5, viser navnene på de forskellige enheder, som hørte under gården.

Auszug der Grundsteuermusterrolle nr. art 13

Toftlund den 4. December 1907.

Hygum				HA	AR	
1	23	Tidseager	ager	0,	03	77
2	24	"	ager	3,	55	
3	25	Nørmark	ager	19,	25	30
4	26	"	ager	2,	07	49
5	27	Amay	Eng	2,	05	80
6	40	Søndermark	ager	25,	73	25
7	41	"	ager	6,	61	41
8	42	Søndertoft	ager	5,	08	80
9	43	Lille Fenne (Frastyk.Parc.)	ager	4,	86	01
10	95	Riberhustoft	ager	1,	26	63
11	89	47 Lille Toft	bebygget	0,	0	22
12	91	48 "	ager	0,	0	65
13	90	50 Storetoft	Hus/Have	0,	7	44
14	94	"	ager	1,	36	85
15	84	"	ager	0,	21	73
16	31	Skovskifte	Holzung	3,	51	74
17	32	uden Skifte	uden skifte	5,	87	20
18	33	"	fenne	1,	13	48
Ialt				83,	38	21 ha
Reinertrag				202,	69	

Figur 5. Auszug der Grundsteuermusterrolle

Flere af marknavnene bruges også i dag. Her kan nævnes:

Tidselager, beliggende syd for Rødding - Ribevejen. Den var tidligere delt i 2 marker af den gamle Rødding - Hygumvej, som gik syd om nuværende Martin Pedersens ejendom i Brøstrup. - Efter anlægget af den nye vej o. 1940 med den ændrede linieføring gennem Brøstrup, kunne de 2 marker lægges sammen til 1 areal.

På Nørmarken, nord for Rødding - Ribevejen er beliggende 3 gravhøje som er fredet (heraf 2 i nuværende plantage).

I begyndelsen af 1. verdenskrig blev der fra Haderslev Museum foretaget udgravninger i højene. Udover enkelte potteskår blev der, så vidt vides, ikke fundet andet af værdi. - Beplantning i den nordlige del af Nørmarken vil blive omtalt andetsteds.

Engen ligger nord for Nørmarken og afgrænses mod nord af Hjortvad å.

Riberhustoft, som har historisk interesse, var beliggende ca. 200 meter syd for gårdens bygninger. I den sydlige del af denne toft lå det såkaldte "Enklavehus".

Følgende oplysninger er indføjjet i gårdens grundakter i sammenhæng med markfortegnelsen:

"Et hus i Brøstrup hørte under Ribe amt, Har formodentlig tilhørt en Riberhus Bonde." Afsnittet er nærmere omtalt side 30 i mit skrift fra 1992 "Slægt følger slægt."

Huset har efter al sandsynlighed ligget på stedet siden udskiftningen omkring 1770, dengang på dansk jord, og på et ukendt tidspunkt blev det solgt til en bondemand i Ribe amt.

Efter 1864, da landsdelen kom under preussisk herredømme, opstod den situation, at huset, som var beliggende i Preussen, ejedes af en person fra Kongeriget Danmark.

Da Nis Ravn i 1900 kom til Brøstrup, var Enklavehuset jævnet med jorden, og Riberhustoft blev senere lagt ind under gårdens øvrige marktilliggende.

"Til Brøstrup høre 12 Gaarde og 3 Huse med Jord" oplyser J. Nissen fra Hjerndrup, som har beskrevet hele Haderslev amt i 1840.

Figur 6. Den gamle gård i Brøstrup 1910.

Hjulerens Hus.

Hjulerens hus i Brøstrup var beliggende bag ved Nis Ravns gård, hvor vejen drejede mod syd efter Brøstrupskov.

Huset hørte oprindeligt under en og samme gård i Brøstrup (Toftegård) med dens skiftende ejere indtil 1899, da A. Gram, som den sidste, solgte det omtalte hus bort fra gården.

Ejerfortegnelsen kom derefter til at se således ud:

1899. A. Gram sælger huset til hjulmager Hendrik Schmidt, Brøstrup, født den 21/8 1835 i Rødding.

1900. Huset får eget matr.nr. Hendrik Schmidt døde 1914 i Brøstrup. Enken flyttede til en datter i Flensborg.

1916. Nis Jokum Ravn, Brøstrup, køber huset af Hendrik Schmidts arvinger, og huset bliver lagt ind under Nis J. Ravns matr.nr. 13, hvorefter husets matr. nr. bliver slettet.

1978. Nuværende ejer Nis Ravn får samlet alle gårdens arealer under hovedmatr. nr. 13.

Hjem og Familie.

Tilbage til begivenheder omkring den gamle gård, hvor 4 børn voksede op:

Jens Ravn, født den 26/9 1904,

Peter Wonsbek Ravn, født den 23/4 1907,

Bertha Eline Ravn (Elin), født den 28/12 1908,

Anna Christine Ravn (Aje), født den 5/12 1918.

Alle 4 børn var opnævnt efter de 2 hold bedsteforældre.

Vi var ud af en stor familie og det var naturligt at få mest samkvem med de nærmestboende. Farbror Christian J. Ravn, som var et år ældre end min Far, var uddannet som bygmester og startede i 1898 *Rødding Tømmerhandel*. Han blev i 1899 gift med Kjestine Møller fra Røjbøl, og de fik børnene Magdalene, Berteline, Jens Bertelsen og Christian Møller Ravn. Pigerne var lidt ældre end børnene i Brøstrup - drengene var omtrent jævnaldrende. Både forældre og børn fik livet igennem stor glæde af det *nære* familieskab i Rødding og Brøstrup.

Hvor langt husker man tilbage?

Som noget af det tidligste husker jeg det gamle stuehus med dets indretning, og min Mor, Far og søskende - . Dertil var altid med i billedet: 1 ung pige - senere 2, og desuden 2 - 3 karle, senere også en fodermester.

Folkeholdet havde, ud over nødvendigheden for gårdens drift, stor betydning i børnenes tilværelse.

De unge folk var jo så godt som altid hjemme om aftenen og sammen med familien. Når vore forældre var i byen, blev der sørget for lidt ekstra til os, vi spillede *Halma* og *Dam* - måske også lidt kort, og havde det *glant*.

Værelser til folkene var det småt med i de gamle bygninger. Et lille pigeværelse lå bag ved *æ Stou* med dør også ud mod bryggerset. 2 karlekamre havde døre ud til den østlige ende af hestestalden.

I min tidligste erindring står også det nære samvær med familien fra min Morbror Chresten Wonsbeks gård. De var flyttet fra Jels i 1907 til Brøstrup og med dem flyttede min Mors forældre Anna og Peter Wonsbek som aftægtsfolk.

6 børn var der i Wonsbek familien: tvillingerne Aksel og Aage samt Holger, Elna, Helga og Alfred, omtrent jævnaldrende med os søskende - fætter Alfred og min søster Anna var dog betydeligt yngre. Dertil kom i næsten alle ferier tilrejsende fra Flensborg: vores kusine Dolle, fætter Peter og den noget ældre Ede. Det var ganske utroligt hvilke kunster drengene kunne hitte på, især tvillingerne - .

En sommerferie gik med et meget fornøjeligt foretagende: drengene byggede et hus på marken omtrent midtvejs mellem de 2 gårde. Materialer fik de lov til at samle hjemme. Et komfur blev stillet op, og vi piger lavede mad. En

form for fremvisning af lysbilleder havde drengene også stillet an, og de voksne måtte betale den ublu pris af en mark for at se forestillingen.

Huset brændte af, den dag de store drenge Aksel, Aage og Jens blev konfirmeret - og så var legen slut.

Alle børn fra Brøstrup gik i Hygum skole, undtagen Margrethe Clausen fra Store Brøstrupgård. Moderen Kirsten Clausen havde ansøgt de kommunale myndigheder om at lade Margrethe, født i 1910, gå i Rødding skole, med begrundelsen af den lange skolevej til Hygum i forhold til den betydeligt kortere vej til Rødding. Ansøgningen blev godkendt, men skulle kun være gældende i dette ene tilfælde.

Vi gik i tysksproget skole, undtagen 2 timer ugentligt i dansk religion. Læreren frk. Popp - en søster til pastor Popp i Hygum - gav os den første undervisning i tysk, men hun tillempede os dog systemet ved gradvis at benytte dansk, for derefter at gå over til ren tysk, også i tiltale.

Andenlæreren Helwig kom sydfra og kunne ikke tale et ord dansk, så noget tysk, især udtale, blev vel hængende hos eleverne. Drengene skulle daglig have deres fortjente - eller ufortjente - omgang af spanskkrøret - de tog det meget afslappet. Helwig blev indkaldt under 1. verdenskrig, og der kom ingen afløser efter ham.

Degn og førstelærer Johannes Petersen underviste på dansk i religionstimerne. Han var dansksindet, men måtte jo følge de strenge forskrifter om undervisning på tysk. Forordningen om at være med til "at fremme tysk velfærd og tysk kultur" så han helt bort fra. Han blev indkaldt mod slutningen af 1. verdenskrig, og undervisningen blev meget ustabil. En overgang kom der en ældre lærer fra Hjortvad, som ikke kunne ret meget *tysk*.

Vej og Bæk.

Vejen fra Rødding mod Ribe hed i gamle dage *Adelvejen*.

Vores skolevej foregik til fods. På hjemvejen skulle vi som regel en lille tur ned under broen over Engkærbæk mellem Hygum og Brøstrup. Man kunne stå på et par store sten i læ for en bygge, og om sommeren vade lidt i bækken på bare ben.

Skulle vi en tur fra Brøstrup til Rødning passerede vi først broen, der førte over Engebæk, hvor vejen den gang gik syd for nuværende Martin Pedersens ejendom. Omkring denne bæk voksede der altid en mængde forskellige vilde blomster. Som grænse mellem Hygum og Rødning sogn fulgte derefter Rasselbæk, mest kendt for spøgelse ved Rasselbæk, som endnu eksisterede i vores barndom. Sagnet gik ud på, at en hovedløs gris ved midnatstid løb tværs over vejen ved Rasselbæk, forfulgt af et væsen i et flagrende hvidt gevandt. Vi børn var vitterligt bange for at færdes over Rasselbæk, når det var mørkt.

Efter at broen blev flyttet, ved anlægget af den nye Rødning - Ribevej o. 1940, er der, så vidt vides, ingen som har set noget til spøgelse.

Vagabonder.

“Der kommer en Boss.”

Sådan løb vi børn hjem og fortalte, når vi have set et par farende svende på vej fra Schaks i den gamle kro og hen til os. Vi vidste, at de ville komme ind, for vi boede jo lige ud mod vejen. De bad om en madpakke eller en *skilling*; det fik de altid, og så vandrede de videre mod Hygum.

Mere alvorligt var det, når de kom om aftenen og søgte nattelogi. Min Far bad dem aflevere tændstikker og papirer - hvad de som regel ikke havde. Han fulgte dem så ud i stalden, og anviste dem soveplads i en dyngede ren halm. - De kunne så komme ind og få mad næste morgen.

Ingen af bosserne blev afvist.

Æ kræmer kom vandrede med sin store trækasse spændt på ryggen med seler. Han besøgte samtlige ejendomme i Brøstrup en gang eller to om året for at slå en handel af. Kassen blev anbragt på det store køkkenbord i vores gamle hus, og blev slået ud i to afdelinger, som var opdelt i mindre rum. Den indeholdt i barneøjne alverdens dejlige ting og sager, fra silkehårsløjfer og bånd, tråd og nipsenåle og perler til at trække på snor, til fine forklæder for de unge piger. Også almindelige dagligvarer til husets behov havde han med, så det blev til en ret omfattende handel. - Kassen blev lukket og sat på højkant igen, Kræmmeren vendte ryggen til bordet, spændte selerne på og fortsatte til det næste sted.

De voksnes verden.

Mine forældre faldt godt til i Brøstrup, de deltog meget i møder og sammenkomster, både nationale, kirkelige og økonomiske. De støttede sagen omkring opførelsen af Rødding forsamlingshus og noget senere Hygum forsamlingshus, som opførtes i 1907. Sammen med Thøste Thøstesen og Peter Fredslund stod Nis Ravn som de juridiske ejere af forsamlingshuset, en forordning, som var påkrævet efter tysk lov.

Min Far og Mor tilsluttede sig ret snart frimenigheden i Rødding. Den nye frimenighedskirke blev bygget i 1908 - 1909. Indvielsen fandt sted 1. søndag i advent 1909. Kirken havde fået navnet "St. Pouls kirke". Den nye kirkeklokke i frimenighedskirken fik en tone, der harmonerede med den gamle klokke i sognekirken, men havde en lidt dybere klang.

Udgifterne til frimenighedens kirkeklokke var betalt af menighedens unge.

I landsdelen var der politisk set kun 2 partier: Den danske sag mod det tyske herredømme.

Valgene til kommune, amt og den preussiske landdag var 3 klasse valg. De var mundtlige og foregik på den måde, at de største skatteydere, som betalte 1/3 af skatterne i kommunen, måtte vælge 1/3 af medlemmerne til kommunerådet. De som betalte næste trediedel måtte tilsvarende vælge 1/3, medens resten af skatteyderne måtte vælge den sidste del af medlemmerne.

De første år i Brøstrup var Nis Ravn økonomisk hårdt spændt for. Ret hurtigt udbetalte han lånet på de 6000 Mark i Haderslev bank, som han havde fået bevilliget gennem I.H.Schmidt, Vojensgård, via Oktoberforeningen af 5. oktober 1898. Pengene skulle igen komme nye danske købere af tysktruede ejendomme til gode.

I tiden op mod 1. verdenskrig 1914 var der økonomisk fremgang inden for landbruget. I disse år blev gårdens drift af markerne sat i kultur og en alsidig besætning blev oparbejdet. Anskaffelser og brug af tidssvarende maskiner og redskaber skete i trit med udviklingen inden for landbruget.

Et stort og tilfredsstillende arbejde lagde mine forældre i læplantningen omkring bygningerne og plantningen af frugttræer i haven. Prydhaven blev udvidet etapevis tillige med køkkenhaven.

Ved gårdens overtagelse i 1900 stod der kun et enkelt stort poppeltræ ved indkørslen, samt bag ved staldbygningen mod vest, 2 træer med flaskeæbler.

Inden døre var det hyggeligt i de små stuer. - Fra Mors ret mange besøg i Flensborg hos søsteren Cecilie - vores "Moster Cille" - havde hun fået spøgning på en del forretninger, som handlede med gamle møbler. Det var fortrinsvis mahogni møbler, hvor betrækket var nedslidt, men træet meget velholdt.

Det kunne købes billigt, da mange tyske hjem i den tidsperiode skiftede deres møbler ud til en ny stilart.

Efterhånden blev vores gamle hus i Brøstrup fyldt med gamle møbler; - nogle af dem var så velholdte, at de kunne stå som de var, i den ret rummelige *stou*, men de fleste blev sat op på loftet til bedre tider. Det må siges, at min Far ikke rigtig forstod at værdsætte møblerne på det tidspunkt.

Mor læste meget, når der var tid dertil. Hun kunne godt strikke på en strømpe og samtidig vende bladene i en bog. Hun læste højt for os børn. Jeg husker bedst H. C. Andersens eventyr, som vi have i 2 store bind med billeder. Hun læste altid teksten for os på *sønderjyds*k, måske mente hun, det var mere forståeligt for os.

Blaavand.

I sommeren 1913 var mine brødre Jens, Peter og jeg sammen med Mor på ferieophold i Blaavand. - Jens havde skrantet noget, og Dr. Butzbach i Rødding tilrådede et ophold ved Vesterhavet.

Alene rejsen til Blaavand var eventyrlig, den tog en dagstid. Far kørte os med hestevogn til Brørup station, derfra gik turen med tog over Varde til Oksbøl, hvorfra vi fortsatte i hestetrukken post- og dagvogn med kusk på bukken til Blaavand.

Vi boede til leje hos en familie på en gammel gård, og der var ikke ret langt ned til vandet. Der var kun bygget 2 sommerhuse i nærheden, så det var jo noget ensomt, men den rare familie tog sig godt af os.

Næste sommerferie i 1914 tog vi igen af sted til Blaavand, men da var vi mange. Familien Andersen fra Farrisgård var med og Ingeborg Ravn, Nalkjærgård, samt en ældre slægtning af min Mor, Stine Bek.

Figur 7. Familiebillede fra Blaavand 1914. Forrest fra venstre ses: Ingeborg Ravn, Nalkjærgård, med den lille Andreas Andersen, Farrisgård. Jens og Peter Ravn, Brøstrup. Iver, Thyra og Ingeborg (Musse) Andersen, Farrisgård. Bagest fra venstre: På knæ, Christine Bek, slægtning fra Jels. Elin og Maren Ravn, Brøstrup.

Figur 8. Børn i vandkanten. Fra venstre: Iver og Musse Andersen. Peter, Jens og Elin Ravn.

Vi boede samme sted som året før og havde det godt, som familiebilledet også giver udtryk for. - Mor sendte billedet som postkort hjem til Far i Brøstrup, det var poststemplet den 30/7 1914 i Oksbøl. Hun skriver: "...Kender du firmaet her? Vi har det alle godt, og børnene ere raske, men nu venter vi rigtig efter at høre hjemmefra. Iver kom sidste fredag og rejste i går. ..."

Det, som familien i Blaavand fik at høre hjemmefra, var et telegram med besked om at komme hjem omgående. - Vi rejste alle hurtigst muligt fra Blaavand, og nåede hjem lige før grænsen mellem Danmark og Tyskland blev lukket.

1. Verdenskrig.

Sønderjylland, som jo var en del af Tyskland, kom til at lide hårdt under krigen. Indkaldelserne skete omgående, de fleste militærpligtige skulle møde til tjenesten den 2. august 1914. Min Far måtte møde til session nogle gange, men blev hjemsendt på grund af den rygske, som han havde pådraget sig efter overfaldet af en tyr for en del år siden.

Af Fars brødre var det kun tømmerhandler Christian J. Ravn i Rødding, som kom i krigstjeneste, - og han havde aldrig været soldat. Han blev indkaldt i 1915 og var da 42 år, men han slap dog for at komme med i fronten.

Meget hurtigt efter krigen udbrud indløb de første dødsbudskaber over faldne, heraf 6 fra Hygum sogn allerede inden udgangen af 1914.

Mange hjem blev ramt hårdt, nogle mistede mere end 1 af deres nærmeste. Her fra sognet mistede Jørgen Schultz og hustru, Markskelbæk, 2 sønner før julen 1914. - Præsteparret fra Rødding Frimenighed, Kathrine og Nis P. Lycke, mistede også deres 2 unge sønner før jul i 1914. - Johann Clausen, ejer af Store Brøstrupgård, faldt den 22/12 1914, 37 år gammel. Han var gift med Kirsten Clausen fra Københoved; de var vore forældres nære venner. - 2 unge karle, som tjente hos vore forældre ved krigen udbrud: Johan Lorentsen fra Hygumskov faldt den 29/3 1918, 25 år gammel; Rasmus Schmidt fra Hygumskov faldt den 1/4 1918, 21 år gammel.

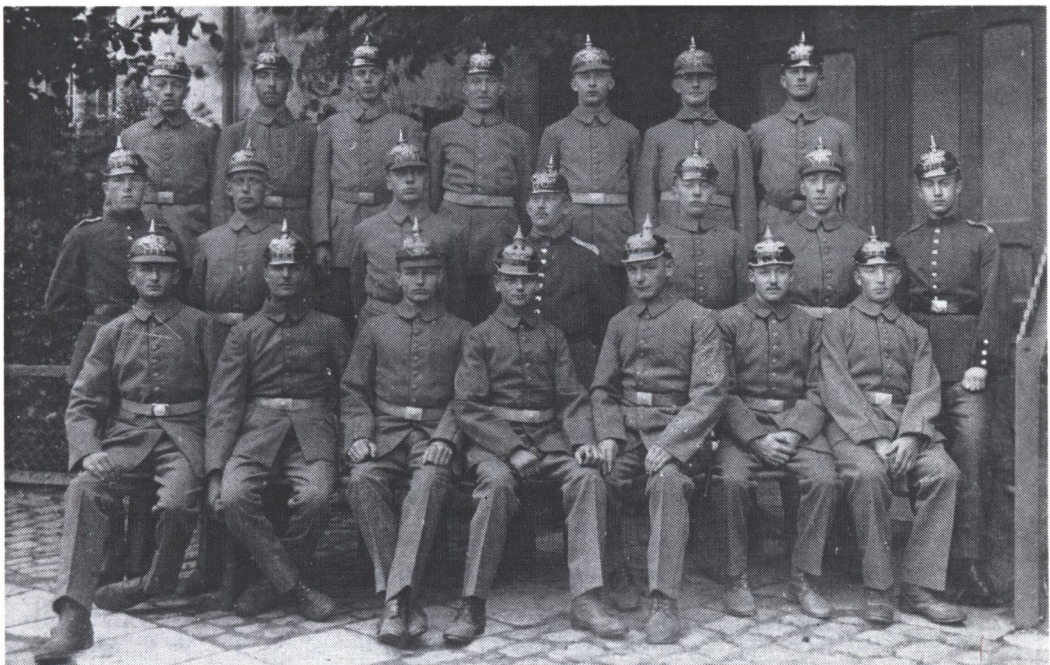
Fra Hygum sogn faldt der 38 krigsdeltagere i den 1. verdenskrig.

En bestemmelse om, at de indkaldte soldater kunne skrive hjem på åbent postkort uden at påklæbe frimærker, blev meget benyttet. Kortet, som skulle mærkes "Feltpost", blev derefter datostemplet med navnet af den nærmeste garnisonsby. - En overgang var det påbudt soldaterne at skrive hjem på tysk! Meget ofte bestod kortets bagside af et fotografi, forestillende afsenderen og hans soldaterkammerater; som her vist de 2 unge karle, som tjente i vort hjem før indkaldelsen.

Bemærkelsesværdigt er den danske tekst som er påført billedet med Johan Lorentzen; det tyder på, at den overvejende del af de affotograferede var danske fra den sønderjydske landsdel.

Figur 9. Postkort fra fronten. Poststempellet uden frimærker. Afsenderen Jørgen Andersen, Brøstrup, der var svoger til Chr. Wonsbek, faldt den 6. juni 1918. En anelig gravsten blev af soldaterkammerater rejst over ham på den sønderjydske kirkegård i Braisne. Jørgen Andersens ejendom blev efter krigens afslutning solgt til Chr. Lage.

Figur 10. Øverst: Afsender Johan Lorentsen står i bageste række som nr. to fra venstre. Bemærk den danske tekst: Til erindring fra vor tjenestetid i Segeberg 1915. Mange danske blev uddannet der, før de kom til fronten. Johan faldt den 29. marts 1918. Nederst: Afsender Rasmus Schmidt sidder på forreste række yderst til højre. Han faldt den 1. april 1918.

Russiske Krigsfanger i Brøstrup 1915 - 18.

Manglen på arbejdskraft i landbruget blev stor. Alle vore unge karle var en overgang indkaldt til militærtjenesten. Nis Ravn og Chr. Wonsbek ansøgte så myndighederne om at få tildelt et hold russiske krigsfanger til hjælp i bedriften. Det blev bevilliget, med et samlet hold på 10 fanger, som ankom til Brøstrup i 1915.

De var rare og omgængelige mennesker, men ikke kendt med landbrugsarbejdet, som det formede sig her - malkning havde de f.eks. aldrig prøvet. Men ellers var de fingernemme og snilde på mange områder, og var meget gode ved børnene, som snart lærte at tale med dem.

De omtalte krigsfanger var russiske soldater, tilfangetaget af den tyske hær i begyndelsen af krigen. De blev i 1915 udstationeret til nogle fangelejre i Sønderjylland, hvorfra de kunne fordeles til gårde i landsdelen for at afhjælpe mangelen på arbejdskraft.

Tildelingen lød på mindste 10 fanger hvert sted, samt en tysk soldat som vagtmand. De ankom til Brøstrup i foråret 1915 og boede samlet i et ledigt hus, tilhørende Chr. Wonsbek, beliggende ved indkørslen til hans gård. Huset blev efter forskrifterne forsynet med jernstænger for vinduerne og skulle forsvarligt aflåses til natten. - Vagtmanden fulgte så om morgenen fangerne til deres kvarter på gårdene hvor de arbejdede og fik deres forplejning, for så igen at afhente dem, og sørge for at de blev bragt i hus om natten.

Nis Ravn og Chr. Wonsbek havde i begyndelsen hver 5 af de tildelte 10 russiske fanger, men efterhånden blev 4 ud af de 10 henvist til naboejendomme i Brøstrup, hvor ejerne var blevet indkaldt.

I mit hjem havde vi derefter under hele fangeopholdet de tre russere: Michailo, Borris og Dickan, som vi kom til at holde meget af.

Ifølge de foreskrevne regler skulle fangerne spise for sig selv. Hos os spiste de i bryggerset, som lå i forbindelse med forstuen. - Men maden var fra samme gryde til alle i huset; - det varede et stykke tid, før russerne forstod, at de måtte spise sig mætte ved hvert måltid.

Sproget foregik på en blanding af sønderjydsk og tysk, efterhånden iblandet nogle af de mest brugte russiske ord. Min Far, som stod for tilrettelæggelsen af russernes daglige arbejde, havde noget svært ved sprogbruget, men samar-

bejdet forløb gnidningsløst med Michailo i stalden og de to andre fortrinsvis i marken; ingen af dem fik lært at malke. De fik en meget beskednen arbejds løn, men tjente lidt ekstra ved i deres fritid at fremstille ting, som de havde lært i deres hjemland.

Michailo var træskærer: han forarbejdede bl.a. en solid egetræs stol, som står i min stue i dag; desuden fremstillede han et utal af grydeskeer og træskovle, samt en fint udskåren fugl og flere ting i træ til pynt og nytte.

Borris og Dickan flettede kurve af pil og vidjer, lige fra store tørvekurve til fine små sykurve. - Og så lavede de fingerringe til os børn, fremstillet af mønter. En sølv- eller nikkelmønt blev til en sølvring, og en kobbermønt til den fineste guldring - når den blev pudset.

Også den tyske vagtmand dyrkede sin fritidsinteresse. Han var kunstmaler og udførte et ret stort antal smukke akvareller af stuehusene i Brøstrup, fortrinsvis fra de steder, hvor de russiske fanger var i arbejde. Billedet af Nis Ravns gård er signeret: E. Isenberg 1917.

Russerne var meget religiøse, og havde i huset hvor de boede indrettet et lille kirkerum med alter.

Min Mor og Anna Wonsbek havde givet lyseduge til deres alterbord, og rummet var efter bedste evne pyntet med vokslys og crepepapir. - Jeg har sammen med min Mor overværet en gudstjeneste. En af fangerne fungerede som præst, og de sang deres ejendommelige sange eller salmer.

Henimod slutningen af krigen i 1918 kunne russerne vel forstå af hele stemningen i hjemmene, at der var noget på færde. Deres danske værter forsøgte at gøre dem begribeligt, at nu var krigen snart forbi og de ville komme hjem til Rusland igen.

Men de kunne ikke afvente tiden og flygtede i 2 hold med et par nætters mellemrum over grænsen til Danmark, hvor de blev taget til fange og ført til en samlingslejr i Jylland, inden de kom hjem til Rusland. En af fangerne var dog på egen hånd kommet til Rusland, men hele hans landsby var udslettet, og familien kunne han ikke finde. Han vendte så tilbage til Brøstrup og kom senere med en flygningstransport til Rusland igen.

Figur 11. Gårdens husstand 1917. Forrest fra venstre: Tinne Christensen, ung pige (kusine fra Skodborg). Heidi, feriebarnd fra Kiel. Maren Ravn, Elin med dukke, Peter og Nis Ravn. Marie, ung pige fra Mougstrup. Bagest fra venstre: Thomsen, tysk soldat. Michailo, Boris og Dickan, russiske krigsfanger. Jens Ravn. Dryger, tysk soldat.

Figur 12. Hus i Brøstrup. Beliggende ved indkørslen til Chr. Wonsbeks gård, blev benyttet til udlejning. På billedet ses Christine Petersen med to børn. Hun var gift med Ansgar Petersen, og de flyttede senere til Hygum forsamlingshus som værtsfolk. Under 1. verdenskrig blev huset anvendt som bolig for ti russiske krigsfanger og deres tyske fangevogter.

Et andet hold russiske krigsfanger fik ophold på Store Brøstrupgård, hvor ejeren Johan Clausen var faldet i krigen allerede den 22.12.1914.

Dette hold bestod af 4 - 5 fanger, som boede i et hus beliggende i haven og som blev forsynet med jernstænger foran vinduerne. Gårdens bestyrer Jakob Lautrup skulle føre tilsyn med dem og låse dem ind og ud af huset morgen og aften.

Disse fanger havde ingen kontakt med det hold på 10, som var udstationeret i Brøstrup, og de blev ikke på Store Brøstrupgård i så lang tid.

I en længere periode havde vi også en tysk officer indkvarteret. Han skulle spise for sig selv i stuen, men ville godt snakke med familien.

Han lærte min Far og Morbror Chr. Wonsbek at spille *Skat*; men det skulle ske i stilhed, når gårdens øvrige besætning var gået til ro. - Det kunne jo have fået ganske alvorlige følger, at to så keredanske bønder sad og spillede kort med en tysk officer!

Min Far fik lært spillets regler så grundigt, at han senere kunne videregive sin erfaring til sønnerne Jens og Peter Ravn.

Under det meste af verdenskrigen havde vi også 2 tyske soldater indkvarteret. Den ene hed Thomsen og var skomager - den anden hed Drüger og var skrædder. De arbejdede om dagen for deres afdeling på et dertil indrettet værksted i Hygum - det senere kommunekontor. Kost og logi fik de på gården.

På et tidspunkt i begyndelsen af krigen tog min Far og Chr. Wonsbek over grænsen for at leje en karl på Ribe marked. Det var ikke helt ualmindeligt; det var jo bare den hage ved sagen, at vi boede syd for grænsen og Ribe lå nordenfor. Tilladelsen med at passere må de jo have sikret sig forud.

De fik også lejet hver en karl, som fulgte med dem til Brøstrup på deres cykel - et par dygtige karle viste de sig at være. Men glæden blev kortvarig. En dag mødte gendarmen med ordre om at de unge karle skulle være ude af landet inden 24 timer: de var anklaget for at have været med til at synge danske sange ved en sammenkomst i Rødding. De måtte jo så af sted til Danmark igen. Da de på hjemturen cyklede gennem Rødding, sang de, så det ragede - på dansk. De tyske myndigheder ville jo straffe ejerne ved at udvise deres karle.

Min Mor hjalp så til ved malkningen, det kom til gode, at hun have lært det i sit hjem i Jels.

Arbejdet med den daglige husførelse var besværlig; alene opvartningen 3 forskellige steder tog ekstra tid; men også selve indkvarteringen med de dårlige pladsforhold i det gamle stuehus var et problem.

Krav og forbud fra de tyske myndigheder indløb i stor mængde. Forordningen om at vi skulle aflevere kobber- og messingtøj til anvendelse for krigsindustrien blev ikke helt overholdt. Mor havde gemt de mest værdifulde ting af vejen, og så samlede Far en del jernkæder og andet metal sammen - for noget skulle der jo afleveres.

Afleveringspligt af korn og kreaturer blev påbudt, og svin måtte ikke slagtes uden tilladelse. Manglen på levnedsmidler blev hård i byerne.

En lille pige Heidi, fra Kiel, blev henvist til os i længere tid på grund af sultenød i storbyerne.

Landbefolkningen kom ikke til at lide nød på samme måde. Vi kunne slagte et svin ekstra, ved ikke at opgive det fulde antal af besætningen. - Vi tilbageholdt mælk for selv at kærne smør. - Hvedemel og gryn blev fremstillet af mølleren i Hygum, samtidig med at han malede gårdens korn.

Husundersøgelser skulle med jævne mellemrum foretages af gendarmen i Rødding, men han var ret forstående, og havde som regel sendt bud i forvejen, så frokosten stod parat når han kom, og de forbudte varer var flyttet af vejen.

På den måde lod det sig gøre også at hjælpe familie og venner i byerne med levnedsmidler, og at sende de mange små pakker af sted til de indkaldte soldater, som sultede og led nød.

Butikkerne var tomme eller havde kun erstatningsvarer, men her forstod landbefolkningen også at anvende gårdens produkter. Således lavede vi sirup af sukkerroer og kartoffelmel af revne kartofler. Kaffe blev brændt af rugkerner i en speciel fremstillet maskine. Sæbekogning af flæskesvær o.l. gav en fortrinlig sæbe til rengøring - ved ekstra ulejlighed med omkogning også en anvendelig håndsæbe.

Vores Morbror Sørensen, gift med Mors søster Cecilie, kom flere gange under krigen rejsende fra Flensborg, medbringende forskellige små redskaber til visse formål. - Han kunne *skuste*, d.v.s., forsåle og reparere fodtøj, ved brug af læder

fra gamle støvleskafter o.l. - Og så kunne han *klinke* lertøj og porcelæn, som var gået i stykker - når bare resterne var velbevarede.

Vi fik på den måde familiens fodtøj godt repareret og det revnede pottetøj sat i fin stand.

Med sig hjem til familien i Flensborg fik morbror Sørensen kufferten fyldt op med de tiltrængte levnedsmidler. - En eventuel revision af bagagen havde været farlig for en postembedsmand.

Hjemlige begivenheder, som skete under krigen.

Den gamle hjuler Hendrik Schmidt døde i sit hjem i Brøstrup den 24/8 1914, i en alder af 82 år, og ligger begravet på Hygum kirkegård. Hans enke, som vi kaldte *Bedsteline*, flyttede derefter til en datter fru Fyrst i Flensborg, hvor jeg har besøgt hende sammen med min Moster Cecilie. Huset i Brøstrup købte min Far i 1916. - Han benyttede det som bolig for malkekoner, der var ansat i perioder under krigen. Senere boede der en daglejerfamilie, hvor konen malkede på gården - og som nogle af de seneste boede Karoline og Martin Jensen, kaldet Viborg, i huset. - Hjulerhuset er nu sløjftet for at give plads til nybyggeri ved gården.

Vore bedsteforældre Anna og Peter Wonsbek havde vi et meget nært forhold til. De boede på aftægt hos Morbror Chresten og Moster Anna, og hjalp til hvor de kunne. Bedstemor var en lille stilfærdig kone, meget god ved børnene, og bedstefar kunne stadig rime en historie for os.

Bedstemor Anna Kirstine Wonsbek døde den 2/9 1915 i Brøstrup i en alder af 65 år.

Bedstefar Peter Wonsbek tilså daglig kreaturerne i marken både hos Morbror Chresten Wonsbek og min Far, og var derefter inde til kaffe hos min Mor. - Han sagde altid, at kreaturerne kendte ham!

I sommeren 1916 gik det galt. Han blev revet omkuld af en tyr og så mishandle, at han ikke overvandt følgerne. - En sygeplejerske, søster Ingeborg, blev senere ansat for at pleje ham i Chr. Wonsbeks hjem.

Peter Wonsbek døde den 7/4 1917 i Brøstrup i en alder af 77 år. Mine bedsteforældre ligger begravet på Hygum kirkegård.

Figur 13. Anna og Peter Wonsbek. Fotografi fra 1910 i haven hos Chr. Wonsbek.

Mod krigens afslutning.

Min Far havde lige siden verdenskrigens udbrud den faste overbevisning: "Når denne krig er forbi kommer vi tilbage til Danmark." - Selv når Tyskland havde fremgang og det så mørkest ud, holdt han fast på sit standpunkt.

Krigen kom til at vare i 4 år, og afslutningen kom ret overraskende med Tysklands sammenbrud og våbenstilstanden den 11/11 1918. - Da havde sønderjydernes politiske ordfører H. P. Hanssen allerede den 23/10 1918 i den tyske rigsdag rejst kravet om afstemning i Nordslesvig.

En lang overgangstid fulgte med forhandlinger og praktiske spørgsmål om grænsedragningen. Diskussionerne gik højt både blandt de sønderjydske ordførere og på hjemmefront, hvor der ikke var muligt at skaffe ørenlyd i de lave stuer når de forskellige synspunkter blev fremlagt.

Forhandlingerne mellem de sønderjydske tillidsmænd endte i vedtagelsen af H. P. Hanssens forslag om at opdele landsdelen i zoner, hvor den sønderjydske befolkning, bosat ned til den nuværende grænse, skulle stemme under et i 1. zone.

Afstemningsdagen i første zone fastsattes til den 10. februar 1920.

Afstemning og Genforening.

Da dagen for afstemningen endelig var fastsat, skete alle forberedelser til den store begivenhed i feststemning. Valgmøder med kendte talere blev afholdt overalt i sognene. Forskellige udvalg blev nedsat til at tilrettelægge festen i de hjemlige forsamlingshuse eller andre lokaler.

Plakater, fremstillet af danske kunstnere og digtere, spredtes i massevis over landsdelen. Vi børn var meget optaget af, at vores ladeporte kom til at bære nogle af de store plakater; vi boede jo så nær ved vejen, at ingen kunne undgå at se dem. På næste side ses 4 plakater fra afstemningen 1920,

Vi havde forlængst rejst flagstangen i haven, og flaget var købt i Danmark, d.v.s., Ribe. Stemmeberettigede var alle fastboende som var fyldt 20 år den 10. januar 1920, eller som havde været bosat i området før 1. januar 1900. Som følge af denne bestemmelse kom mange tilrejsende for at stemme, og blev indlogeret i hjem, som de havde tilknytning til.

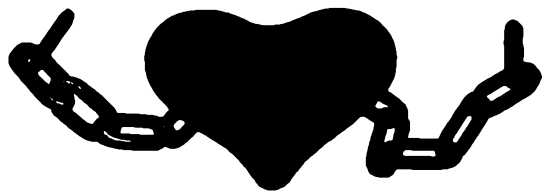
MOR!
STEM DANSK

TÆNK PAA MIG

Esaret
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

Teget af kunstneren
Thor Bagelund

**OG DE TROEDE
AT HJERTEBAND
KAN BRISTE:
OG DE TROEDE
AT GLEMME KAN
VOR
RET
+**

Esaret
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

DANMARK
er et sidet Land
strakt fra Nord til
Sønder
har dog Brød til
alle Mand
Købstadsfolk som
Bønder

Esaret
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

Teget af kunstneren
Thor Bagelund

Esaret
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

Teget af Kunstneren
Johann Skovgaard

Hos os boede 2 unge mænd, Knud Jensen og Andreas Jensen, sønner af gårdens tidligere ejere Maren og Jens Knudsen Jensen. De kom tilrejsende fra Danmark for at afgive deres stemmer. De var født på gården, og deltog i festlighederne sammen med familien.

Afstemningsdagen oprandt med regn og rusk, men hele landsdelen var klædt i rødt og hvidt. De nye flag fik rifter, men vejret afholdt ingen fra at komme hen at stemme.

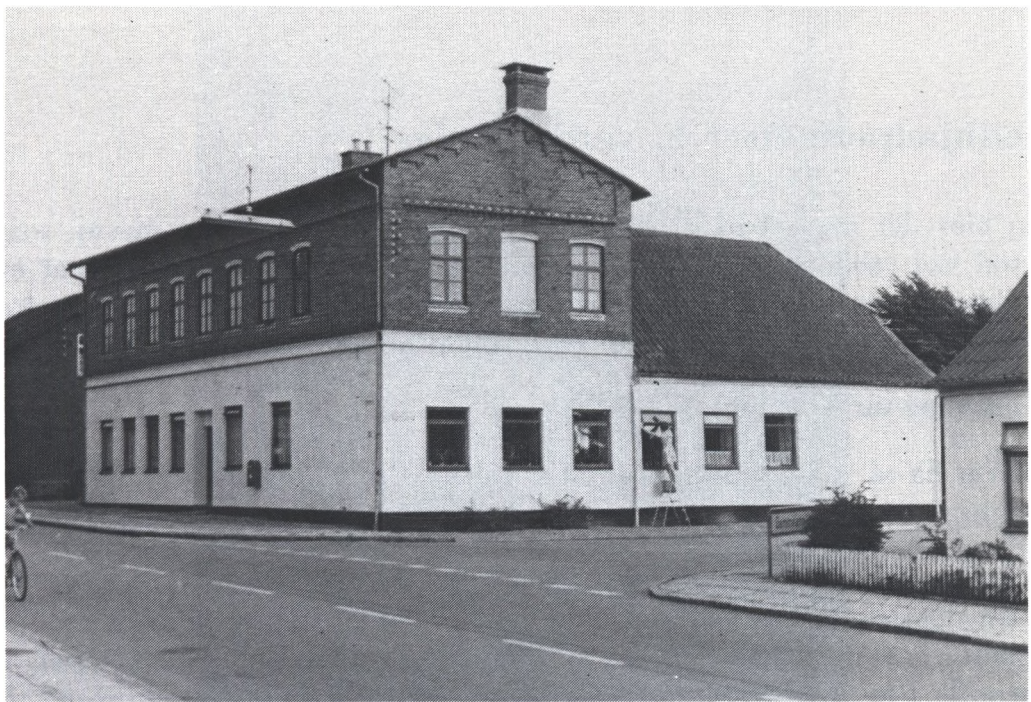
Fra Brøstrup valgområde var det aftalt, at de som havde hestekøretøjer, skulle mødes ved vejkrydset og køre samlet til valgstedet i Hygum skole. Vognene var pyntede, og børnene, som her fik lov at være med, holdt dannebrogssflag i hånden. Min Far kørte i en såkaldt charabanc med sidevendte sæder, og plads til 10 - 12 personer. Vognene kørte igen, dersom ikke alle fik plads i første omgang.

Til aftenfesten i forsamlingshuset deltog o. 400 mennesker. Knud Pedersen, Skibelund, som var født på Brøstrupgård og nu havde stemt i Hygum, holdt hovedtalen. I Hygum kro, hvortil valgresultaterne indløb og derfra blev viderebragt til foramlingshuset, var samlet 200 unge.

Fra de 3 valgsteder i hele Hygum sogn blev det samlede resultat opgjort til 96% som stemte for Danmark, et særdeles fint resultat. Der fulgte endnu nogle måneder førend Sønderjylland officielt kunne inddrages under Danmark. Det skete den 15. juni 1920, som blev anset for at være *Genforeningsdagen* og som blev festligholdt i landsdelen. - Det var jo samtidig Valdemarsdagen og flagdagen: *den dag Dannebrog faldt fra himlen ned!*

Dansk realskole i Rødding.

Allerede inden afstemningen blev der i Rødding oprettet en privat dansk realskole, som åbnede den 1. oktober 1919, med Chr. Winther som realskolebestyrer og Aage Okkels, N. Bjerre - Kristensen og Karen Pedersen som lærere. - De kom alle 4 fra Danmark til Sønderjylland fordi de ønskede at opleve stemningen i tiden op til afstemningen og genforeningen sammen med befolkningen. De kaldtes genforeningslærere og fik en nær kontakt med børnenes hjem og omegnens folk.

Figur 15. Rødning Realskole 1919. Skolen blev indrettet i bygningen fra den gamle kommuneskole.

Baggrunden for oprettelsen af den danske realskole var ønsket fra en interesseret forældrereds om snarest muligt at få givet børnene den tiltrængte undervisning på dansk. - Den gamle skole i Rødning blev lejet af kommunen til formålet og indrettet forneden med 4 klasseværelser samt meget primitive værelser ovenpå til beboelse for lærerpersonalet.

Af de tilmeldte elever var forholdsvis lige mange hjemmehørende i nabosognene til Rødning som i selve Rødning by og sogn.

Min broder Peter og jeg, som gik i Hygum skole, blev fra starten tilmeldt som elever ved den nyoprettede realskole i Rødning. Jens var på det tidspunkt kommet ud af skolen, og min søster Aje var endnu ikke begyndt i skolen. - Sammen med de jævnaldrende Wonsbek-kusiner og -fætre kørte vi til skole i en jumbe, forspændt med en lille hvid islænder, som hed *Pejer*. Hest og vogn blev i undervisningstiden opstaldet i en udbygning i nærheden af skolen; vi børn spændte selv for og fra. - Et lignende køretøj blev benyttet af børnene fra Toftlundgård. - 2 drenge fra Hjortvad kom ridende til skole på et par store heste, som blev opstaldet samme sted.

Det var jo mangelen på cykler og cykeldæk, som nødvendiggjorde denne form for skolebefordring.

Medhjælpere efter 1. verdenskrig.

Igen blev der mangel på arbejdskraft i landbruget efter det tomrum, som opstod ved tabet af de mange unge som faldt i krigen. Hertil kom, at et betragteligt antal unge var *gået* over grænsen til Danmark under deres orlov fra krigstjenesten, og de fleste af dem var endnu ikke vendt tilbage til landsdelen.

Og russerne var jo rømmet!

Min Far fik så ved frit lejemål ansat 2 polakker som medhjælpere; de havde arbejdet her i landsdelen, da krigen brød ud, og kunne nu ikke komme tilbage til Polen. Deres navne var Frands Cimini og Andreas Kubiak.

De var dygtige og rare mennesker og kunne tale tysk/dansk. Frands var fodermester, men hjalp også til ved et påbegyndt byggearbejde til stuehuset. - Senere fik han ansættelse som fodermester hos Kloppenborg-Skrumsager på Bejstrupgård, hvor han fik hus og forblev resten af sit liv.

Andreas Kubiak, som mest arbejdede i marken, var ude for en ulykke med en landbrugsmaskine, hvorved han fik varig skade af den ene arm. Han blev hos os indtil forsikringen udbetalte ham en erstatningssum, og rejste derefter til Polen.

Vores fætter Eduard Sørensen (kaldet Ede) fra Flensborg arbejdede hos os som håndlanger ved byggeriet i 1920, inden han begyndte at læse ved landbohøjskolen. - Da han adskillige år senere, som professor, mødtes med den meget værdsatte fodermester Frands Cimini i kostalden på Bejstrupgård, blev det til et meget hjerteligt og uformelt gensyn, som Ede holdt meget af at fortælle om.

Inden for samme tidsperiode var Jens Peter Lorenzen karl hos os. Han var også fra Flensborg, hvor hans familie havde lejlighed i samme hus, som Edes Far ejede. Jens Peter kom oprindeligt til os som en stor dreng, da det kneb med fødevarer under krigen i Flensborg.

I de følgende år var han med mellemrum ansat hos os som karl, et år også som fodermester, undertiden kun i høsten eller lignende. I perioder førte han en noget omtumlet tilværelse, men Jens Peter betragtede vort hjem som et fast tilknytningssted.

De seneste år boede han i Blans.

Figur 16. Jens og Peter Ravn 1920. Drengene er i hvid gymnastikdragt med rødt bælte og dannebrogflag.

Figur 17. Elin og Aje Ravn. Fra Elins konfirmation den 22. oktober 1922.

Nyt Stuehus.

For gården og dens beboere blev 1920 et begivenhedsrigt år. - Efter de store festligheder omkring afstemningen og genforeningen blev der samme år bygget nyt stuehus.

Byggeriet var planlagt allerede i 1914 med påbegyndt indkøb af materialer. Så kom verdenskrigen og satte en stopper for det hele, men nu skulle det altså være - trods uroen omkring pengemarkedet.

Arkitekt L. P. Aakjær, Rødning, havde udarbejdet tegninger, og der blev opført et rummeligt og solidt rødstens stuehus med tegltag og kvist mod have og gårdsplads. Stenene var fremstillet hos Fars bror Jens Peter Ravn i Over-Jels, som havde et teglværk. Tømmeret, som var fra Stursbøl plantage, blev savet på Jels savværk. Alle materialer blev kørt hjem af gårdens hestekøretøjer og mandskab.

Det gamle stuehus måtte fjernes for at give plads til det nye!

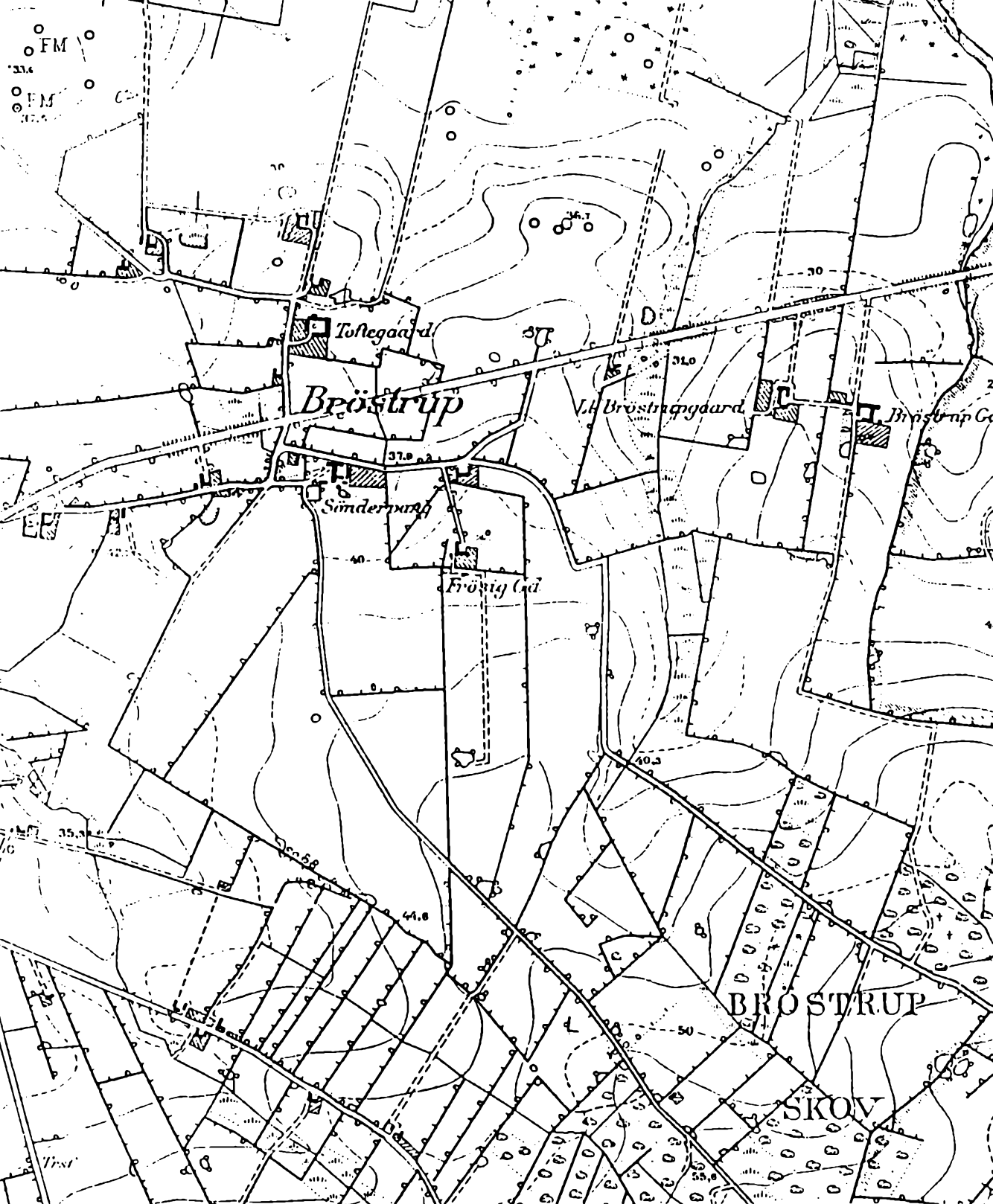
En ny kælder mod den sydlige gavl skulle graves, og jorden derfra fyldes i den gamle kælder, som lå i den nordlige del af det gamle hus. - Man ser stadig fordybningen i gårdspladsens stenbro, hvor den gamle kælder lå.

Stuehuset blev rykket betydeligt længere mod syd og øst, dog således at den gamle brønd i haven, sat af kampesten, stadig kunne bevares.

Trappestenen og fordøren fra det gamle stuehus blev genanvendt ved bagindgangen til det nye hus og består endnu.

Efter nutidens målestok var huset ikke forsynet med moderne bekvemmeligheder såsom centralvarme og indlagt vand. En flisekakkellovn, opført af ovnsætter Schmidt fra Christiansfeldt, opvarmede 2 stuer og gav en meget behagelig varme. En kamin varmede en stor spisestue op, og så blev der iøvigt opsat almindelige kakkellovne eller brændeovne i de fleste andre rum. Ovnsætter Schmidt kom i de følgende mange år på motorcykel for at tilse fliseovnen - der var adskillige af slagsen her på egnen.

Et dejligt stort støbejernskomfur i køkkenet spredte en god varme, samtidig med, at der altid var varmt vand at hente fra en beholder bag i komfuret. - Man skulle dog huske selv at fylde beholderen op med en spand vand fra pumpen i det tilstødende vaskerum.

Figur 18. Kort påtegnet med gårdnavnene Søndervang og Toftegaard.

Figur 19. Det nye stuehus med haveanlæg.

Vand var kun indlagt i badeværelset, hvor en kombineret vandbeholder med opfyret ovn samtidig kunne opvarme rum og vand.

Byggeriet blev gennemført planmæssigt og vi flyttede ind i det nye hus.

De gamle møbler, som Mor havde samlet gennem årene, fik nu en egnet plads i de store stuer. Det bortgemte kobber- og messingtøj kom frem i lyset igen. - Derudover fik vi fra Haderslev Museum tilbud om at tilbagekøbe noget af det, som var tvangsafleveret under krigen.

Min Far rejste så sammen med Chr. Wonsbek og bestyrer Jakob Lautrup, Store Brøstrupgård, til Haderslev, og med sig hjem fik de mange betydningfulde ting. - Tilbuddet om tilbagekøb af metal gentog sig en gang senere, fordi Museet ikke havde fået "udsolgt" i første omgang, og Far og Morbror Chresten tog af sted igen.

Søndervang.

Gården fik i begyndelsen af 1920-erne navnet "Søndervang".

Ejerne af de lidt større gårde var fra offentlig side blevet anmodet om at fremkomme med forslag til gårdenes nærmere betegnelse. I vort hjem blev vi enige om, at gården skulle hedde *Søndervang*, og dette navn blev da også godkendt.

Chr. Wonsbeks gård fik på samme tidspunkt navnet *Toftegård*. De 2 gårdsnavne indgik derefter i matrikelkort fortegnelsen.

Ny Hestestald.

Omtrent inde midt i gårdspladsen lå nu kun den stråtækte hestestald tilbage af de gamle bygninger fra Jens Knudsen / Knud Jensen slægten. Den blev revet ned, og en ny tidssvarende hestestald blev i 1924 bygget syd for den gamle, med sammenbygning mod vest til kostalden.

Arkitekt L. P. Aakjær, Rødning, havde udarbejdet tegningen. Bygningen blev opført med en høj kampestenssokkel og rødstensmur til loftshøjde. Tagdækningen var zinkplader og indvendigt loft med rødstens hvælvinger.

I den østlige gavl af bygningen blev indrettet 3 karlekamre og et vaskerum med indlagt vand, - men det varme vand skulle fortsat hentes i køkkenet.

Hele gården var dermed nyopbygget efter at Nis Ravn overtog den i året 1900.

Haven omkring det nye stuehus var blevet omlagt og udvidet med beplantning indtil naboskel mod øst.

Mens prydhaven og køkkenhaven hørte under min Mors område, gik mine forældre begge ind for plantning af frugttræer og -buske. Gartner Clausen i Rødning var meget behjælpelig med udvælgelse af træer samt vejledning i beskæring og pasning.

Plantningsarbejde.

Min Far havde altid vist stor interesse for plantningssagen, og kom efter genforeningen i kontakt med "Det danske Hedeselskab". Han var med i den første bestyrelse for Hygum og omegns plantningsforening, der havde Hans Jensen, Tornumgård, som formand.

Den nordligste del af Nørmarken ned mod engen, d.v.s., 6,73 ha., lå udyrket hen som hede, da Nis Ravn kom til Brøstrup. Dette areal blev tilplantet med nåletræer; arbejdet blev udført i 2 omgange med et par års mellemrum. I første etape blev nåletræerne plantet direkte i den uopdyrkede jord. - I anden omgang - efter Genforeningen - da man var kommet i forbindelse med Hedeselskabet, var jorden forud for plantningen blevet bearbejdet med en speciel plov forspændt med 4 heste. - Det sås tydeligt fremover, at de senest plantede træer klarede sig bedst.

Folkehold.

Folkeholdet var efterhånden kommet ind i et normalt leje med 2 unge piger, som skiftevis også hjalp til i høsten og andet nødvendigt udearbejde. 4 karle var fordelt i rang af forkarl, andenkarl og en *knejt* på 17 - 18 år samt røgteren - senere benævnt fodermester. Sammen med familien: Far, Mor og 4 børn var det vores daglige husstand.

De normale skiftetider var for karlenes vedkommende den 1. november, og lejemålet gjaldt for 1 år fremover ad gangen. De medbragte så godt som altid et klædeskab indeholdende deres tøj og sager. Mange af disse skabe er indgået i nutidens efterspurgte *karlekammerskabe*.

Pigernes lejemål gjaldt næsten altid fra 1. maj skiftedag, og pigerne medbragte til den nye plads 1 klædeskab og 1 kommode.

Andre personer kom i perioder ind i billedet af dagligt liv på gården:

Gamle Margrethe var gift med Andreas Bek, min Moders Morbror og boede i Holsted. Efter mandens død kom Margrethe gennem en årrække i vores hjem og syede pussesko til hele husstanden. Materialet var aflagt tøj, oftest vadmel. Skoene var fodformede, idet hun på et stykke papir tegnede et omrids af de forskellige fødder. - Hendes arbejde blev meget påskønnet, især efter den lange

krigsperiode med mangel på fodtøj. - Hun blev som regel hos os et par uger ad gangen, og "flyttede" derefter om til familien Wonsbek, hvor hun fortsatte efter samme program. Men gamle Margrethe kunne andet og mere end sy pusser. Hun var også klog kone!

Hun kunne bl.a. helbrede engelsk syge, som var ret udbredt blandt børn. Hendes middel, som hun fortalte meget om, er nedskrevet af min Mor, og lyder som vist på næste side.

Husligt arbejde.

Med 2 unge piger i huset kom arbejdet ind i en daglig rytme. Som regel skiftede arbejdsperioden hver 14. dag, henholdsvis i køkkenet og med renholdelse (sysling) af stuer, værelser samt karlekamre. - Det mest påskønnede arbejde, pigerne imellem, var nok at være i køkkenet og lære at forestå madlavningen. Ved slagtning, storvask, julebag og i andre travle perioder, var husmoder og begge piger fælles om foretagenet, sammen med børnene.

I køkkenet måtte maden være klar til forskellige tider, alt efter karlenes arbejdsplan og vejret.

Høsten var den travle tid både ude og inde. Den ene af pigerne deltog i høstarbejde, dog mest med at tage neg fra hjemme i laden. 1 - 2 daglejere, som hjalp til i den travle tid, fik også kosten på gården.

"Fissemanden"

Det gjaldt om at være den første i byen som fik ophøstet, for så havde man ret til at anbringe en Fissemand i naboens uhøstede kornmark.

Fissemanden var et træstativ eller lignende, udklædt som høstkarl og med et gammelt høstredskab under armen. I lommen fulgte et brev med tilbud om hjælp til de stakkels folk, som var blevet helt bagefter med høsten!

Han stillede som betingelser, at sove længe morgen og middag samt holde tidlig fyraften; dertil en god forplejning med dram til maden, eller lignende krav.

Når denne gård skyndsomt fik ophøstet kunne Fissemanden flyttes til en anden nabo med et uhøstet areal.

Margrethes Raad.

Haed Engelsk Lyge

- 10 gr. Spørkel Olie
10 gr. Berastar Olie
10 gr. St Hans Olie
10 gr. Balsam Olie
-

1/2 Negl Saas,
tejes ind.

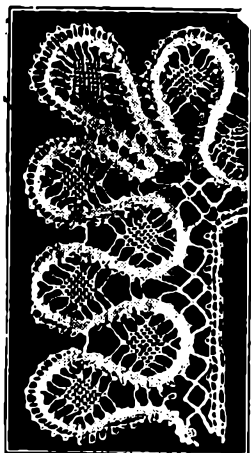
smøres 9 Aftener i alle
Led, toeris oven Lend
og op ad Ryggen
Ledd op i 3 Uger,
saa smøres igen
i 9 Aftener

Haed Gigt. Margrethes Raad.

- 1/2 Negl Spirit
1 Stykke ror Kamfer. (25 Ore?)
1 Hvidløg,
1 Pøpsel grøn Pebe,
1 Pøpsel Lode, Herken fyldes med hvidt
Vand.

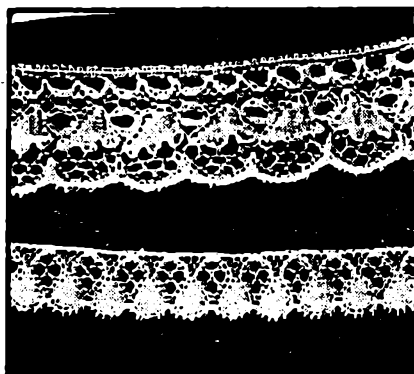
Figur 20. Margrethes Råd. Se renskrift bag i bogen.

At tynde roer ud var et rutinearbejde, som pigerne ofte var meget drevne i - tilfulde i forhold til karlene. Begge piger deltog ofte i arbejdet, som de havde i akkord, og det gav jo også en lille ekstraskilling.

TØNDERSKE KNIPLINGER

Fine Kniplinger til Pynt paa Kjoler, Bluser, Kraver og Jabots er for Tiden højeste Mode. Derfor bringer vi i Dag Billede af to smalle tønderske Kniplinger, som Fru Valborg Hassing, »Den røde Gaard«, Birkørød, leverer Mønstre til. — Til den øverst afbildede Knipling »Det skæve Blad« koster et Mønster 2 Kr., til den anden »Hekken« koster det 1.50 Kr.

Figur 21. Kniplinger. Christian d. 4. mønster.

Vinteren var den hyggelige tid, da Mor og pigerne sad inde i stuen om eftermiddagen. Pigerne syede for *huset*. Ofte meget fine broderier, som netop hver enkelt af pigerne var øvede i, blev fremstillet i denne periode. - Min Mor havde allerede før 1. verdenskrig lært at kniple på et kursus i Rødning, og nu fik pigerne så også lejlighed til at lære det.

Efter at Hygum sogns husholdningsforening var blevet oprettet i 1921, deltog de unge piger og husmødrene flittigt i de kurser og møder, som blev afholdt.

Vævning.

Vævning var og forblev min Mors største interessefelt. - Hvad hun ikke fik lært i sit barndomshjem, opnåede hun nu at få gennemført i Brøstrup.

Af en gammel kone i Hygum fik hun købt en stor, gammel væv med tilbehør, som blev opstillet hjemme.

Der var jo bare den hage ved sagen, at Mor aldrig havde lært forarbejdet med opsætning af en væv. Det vil i store træk sige at trende, bomme, sølle, ritte samt binde skafter og skamle op.

Hun satte sig derfor i forbindelse med *gamle Marie*, som havde lært at væve i min Mors hjem i Jels, hvor hun opholdt sig i mange år. Hun hed Marie Sørensen, var aftægtskone og boede nu i Bæk ved Nustrup.

Hun kom så ud til os i Brøstrup, fik væven sat op og gjort klar til at Mor kunne væve de første 20 alen lærred. Marie regnede i *alenmål* og *snese*.

De første par år blev der i vort hjem mest vævet dagligvarer, som sengelinned og håndklæder til gårdens forbrug; det var meget tiltrængt efter den store varemangel i krigsårene.

Gamle Marie kom meget gerne og hjalp til med at sætte en ny væv op igen. - Hun blev en ugestid ad gangen.

Jeg kom senere på et vævekursus i Askov med en frk. Marie Ravn (ikke ud af Ravnslægten fra Jels) som leder, og fik lært det nødvendige om vævens opsætning, og deltog senere i et vævekursus i Dalarne i Sverige.

Min søster Aje vævede også en hel del - hun havde lært grundreglerne på forskellige skoleophold og suppleret op ved selvstudium.

Nu var det ikke mere et problem med at få en væv sat op derhjemme. De unge piger, som havde interesse for det, fik også lejlighed til at væve.

Den helt gamle væv blev udskiftet med en stor ny Lervad- væv, og der blev vævet mange ting til hverdagsbrug og fest.

Af stor værdi må nævnes vævningen efter den gamle folkedragt fra Hygum sogn, som opbevaredes på gården Abildskjær i Harreby. Vi havde af ejeren fået lov til at låne kjolen hjem og forannævnte kyndige frk. Marie Ravn fra Askov bedømte de gamle materialer og vævemønsteret, som var anvendt.

Mor vævede så det smukke stof til 2 folkedragter, som vi fik syet efter den gamle model.

Det originale vævemønster blev senere videregivet til Marie Madsen fra Lille Brøstupgård, som vævede stof til Rødning Kvadrillens folkedragter.

Gårdens brand.

Natten til det nye år 1930 brændte alle udbygninger til *Søndervang*.

Ilden opstod ganske pludselig, da fodermesteren Hans Damgaard tidligt om morgenen ville tænde for det elektriske lys i kostalden.

Lysset gik ud, og ilden bredte sig omgående langs trælofterne i stalden. Bygningerne stod omspændt af flammer, førend mine forældre nåede at blive tilkaldt.

Ingen af køerne eller svinene blev reddet ud af de brændende bygninger; der hørtes ikke en lyd fra de mange dyr, som sandsynligvis var blevet kvalt af den stærke røgudvikling i stalden med træloft og paptag.

Hestene var sluppet løs, og fandt selv vejen ud af stalden og løb mod Rødding. Den ret nye hestestald, som var opført med murstenshvælvninger, holdt længst stand mod ilden.

Da det blev lyst nytårmorgen 1930 lå alle gårdens udbygninger stort set udbrændte tilbage.

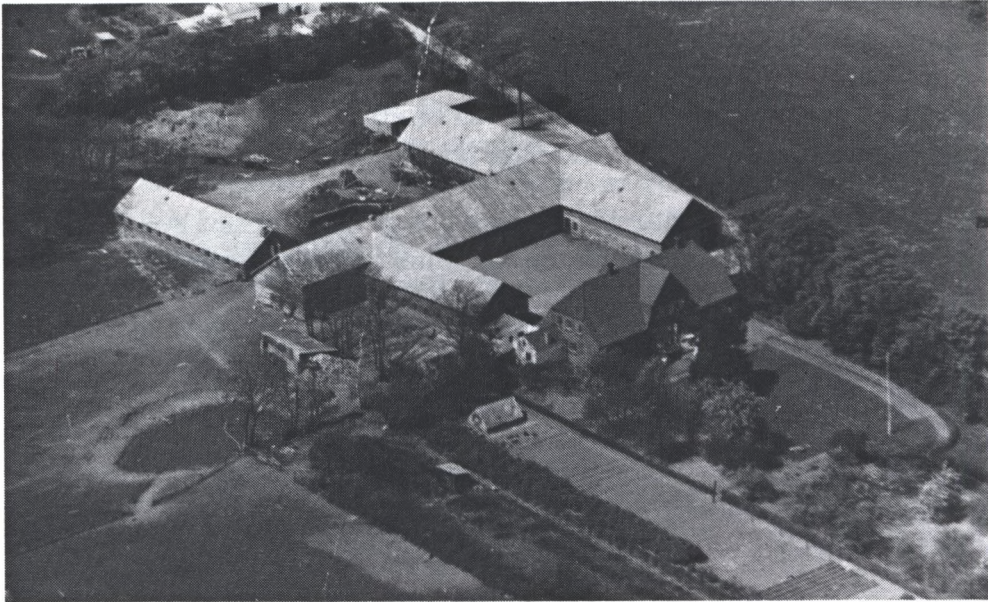
Brandårsagen skulle undersøges. - Det var jo natten efter nytårsaften med sædvanlig nytårsskyderi omkring gården. Den meget sagkyndige forstander Arnfred fra Askov højskole kunne dog med stor sikkerhed konstatere, at branden skyldtes en kortslutning i det elektriske system.

Der forestod nu et stort arbejde med oprydning efter branden. Heldigvis var folkeholdet fuldtalligt.

Der indgik også en del overvejelser ved gårdens genopbygning med henblik på at give plads til en større besætning. Arkitekt L. P. Aakjær, Rødding, udarbejdede tegningerne til byggeriet.

Den høje sokkel af kampesten kunne bibeholdes og blev muret op med røde mursten til taghøjde. - Laden blev forlænget mod vest omtrent til dobbelt længde. - Kostalden kunne forøges mod syd ved at inddrage den tidligere svinestald. Hestestalden genopførtes som den var bygget få år tidligere.

En ny fritbeliggende svinestald blev opført sydvest for de andre udbygninger.

Figur 22. Søndervang. Nybygninger efter branden i 1930.

Med færdiggørelsen af byggeriet lå "Søndervang" nu med solide og efter den tids krav tidssvarende bygninger.

Ved branden medgik de maskiner og redskaber, som var anbragt i udbygningerne, samt alle gårdens køretøjer, såsom 1 damefaeton på 4 hjul med tilhørende buk (særskilt kuskese), - 1 jumbe på 2 hjul med gummi - 1 arbejdsfjedervogn med ekstra sidevendte sæder, samt 1 kane med kuskese bagpå.

Af køretøjerne blev efter branden kun genanskaffet 1 arbejdsfjedervogn. - Til transport for familien fremover købte Nis Ravn en brugt bil, Chevrolet årgang 1928 af postekspeditør Niels Knudsen, Hygum. Prisen var 3200 kr.

Det gamle brandtræ.

Ved indkørslen til den gamle gård i Brøstrup stod et stort poppeltræ - enormt i omfang. Det var allerede et gammelt træ, da Maren og Nis Ravn stiftede hjem i Brøstrup i 1903.

Et par gamle Brøstrupmænd fortalte dem, at ifølge en gammel *Sej* måtte træet ikke fældes, fordi gårdens brand var nedlagt i det. "Når træet forgår vil gården brænde."

Fra årene omkring 1925 - 30 var træet efterhånden ved at gå ud, men det skød dog stadig nogle nye skud fra toppen, og der blev aldrig talt om, at træet skulle fældes, skønt det ikke var til nogen pryde mere. - Da udbygningerne til Nis Ravns gård brændte i 1930, var den gamle *Sej* gået i opfyldelse.

Det gamle træ kunne nu med sindsro fældes.

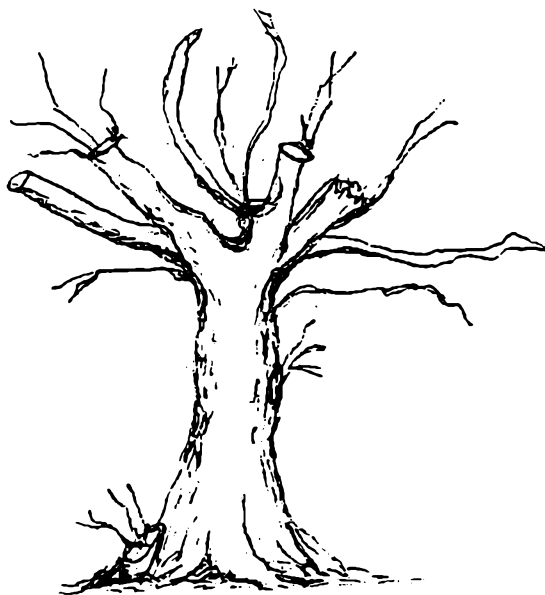
Postbetjening i Brøstrup efter genforeningen i 1920.

Beboerne i Brøstrup fik post bragt ud fra Rødning posthus med Jens Lund- ing som gående landpost. Efter at mangelen på cykelgummi i krigsårene var overstået, skete befordringen på cykel. - Desuden tømte han på turen en postkasse, som var anbragt på lademuren ved indkørslen til Nis Ravns gård i Brøstrup.

Landpost Knud Weismann, som kørte Rødning - Hygum turen med hest og jumbé, tømte så postkassen i Brøstrup på tilbagevejen til Rødning, ved aftens- tid.

Postkassen brændte sammen med gården i 1930. - En ny postkasse blev af postvæsenet anbragt på det omtalte gamle træ, for derefter senere at få sin plads på den nyopførte lademur.

Da den nye vej fra Rødning til Hygum blev udbygget med en helt ny linieføring gennem Brøstrup o. 1942 - 43, blev postkassen på Nis Ravns lademur inddraget af postvæsenet.

Figur 23. Det gamle træ...

Naturens glæder.

Fra tiden omkring 1923 og i en årrække fremover havde vi en storkerede på et træ bag ved gården.

Baggrunden for denne kombination var ret ejendommelig:

Da M. N. Bek efter genforeningen havde overtaget forpagtningen af Røddinggård, og ret hurtigt kom i kontakt med befolkningen, påtalte han jævnligt mangelen af storkereder på bøndernes tage i omegnen. Han anbefalede meget at sætte nogle grene og lignende op på taget, som trækplaster for et storkepar.

Min Far ville nu ikke have en storkerede på det nyopførte tag. En af vore karle foreslog så, at man kunne sætte et vognhjul op i et træ og forsyne det med grene - og det gik alle karle i gang med.

Et træ, som stod syd for udbygningerne, fandtes egnet til formålet. Et vognhjul indflettet med grene blev fastgjort på en stang, som så anbragtes i en naturlig kløft på træet.

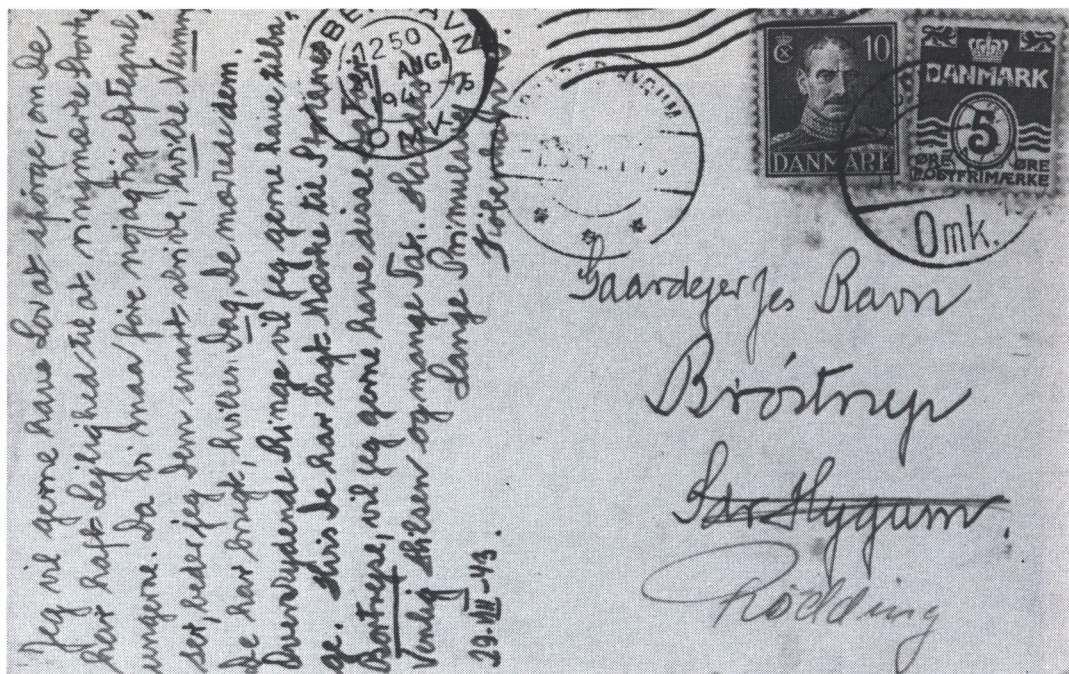
Figur 24. Storkereden.

Og forsøget lykkedes: Et storkepar tog samme år reden i besiddelse, og 2 storkeunger voksede op, fik lært at flyve og fulgtes med det gamle storkepar sydpå i efteråret.

Storkene kom igen de følgende år. Omgivelserne må jo have passet dem. En mergelgrav lige i træets nærhed var rigelig fyldt med frøer; men storkene søgte også længere ud efter deres føde.

Ungerne blev hvert år ringmærket af Halfdan Lange, København - og ankomstdag og dato for bortrejse blev registreret. - NB: Når begge storke var ankommet til reden om foråret, drak man *Storke-chokolade* på Søndervang.

Desværre gik storkebestanden stærkt tilbage. Det sidste storkepar her på egnen boede på en skorsten i Rødding.

Figur 25. Postkort fra Halldan Lange 29. august 1943. Ringmærkning af unger og storkenes bortrejse.

2. Verdenskrig.

Som vi oplevede den 9. april 1940 i Brøstrup.

Tidligt om morgenen blev vi opskræmt over de mange lavtgående flyvemaskiner, som kom drønende ind over os, alle med kurs mod nord: tyske militærfly blev det ret hurtigt konstateret.

Rygtet gik, at tyske tropper havde besat Tønder og var på vej nordpå. Vi kunne ikke tro at det var rigtigt!

Inden middag marcherede de i endeløse rækker, fulgt af militærkøretøjer gennem Rødning bys gader og videre nordpå.

Tyskerne var kommet for at beskytte os, som de sagde. Langt den største del af den danske befolkning mente ikke vi havde behov for nogen tysk værnemagt til at beskytte os.

Til det danske Folk

Tyske Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder.

Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold dertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand overfor disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning overfor de Forhold, som nu er opstaaet. Ro og Orden maa præge Landet og loyal Optræden maa udvises overfor alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 9. April 1940.

CHRISTIAN REX

Th. Stauning

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Gud bevare dem alle. Gud bevare Danmark.

CHRISTIAN REX

Amalienborg, den 9. April 1940.

Figur 27. Legitimationskort.

Rationering.

Loven om rationering forelå allerede i september 1939 fra den danske regering og kom til at berøre hele befolkningen.

Efter besættelsen blev udstedelsen af rationeringsmærker aktuel, og særdeles mærkbar for befolkningen indenfor fødevarebranchen, som brød, mel, sukker, kaffe, margarine m.m.

Rationeringsordningen blev utrolig arbejdskrævende for personalet på kommunekontoret, hvorfra uddelingen af mærker foregik.

Brændselsmanglen blev stor. Våde brunkul var ikke egnede til alle ovne eller fyr: de gav løbesod og ikke ret megen varme. Pligthugst, også i private skove, blev pålagt ejerne. Den gammelkendte tørvegravning blev genoptaget - og prisen på hidtil upågtede små mosearealer kom i høj kurs.

Ingen benzin til privatkørsel.

Privatejede biler blev klodset op på grund af manglen på benzin og dæk; og cyklerne var næsten altid punkterede!

I mit hjem klarede vi os igennem perioden ved hos Ole Pedersen, vores nabo i Brøstrup, at låne en damefaeton: et firehjulet køretøj med to sæder. Vore egne vogne gik jo til ved branden. Forspændt med en *tålle* hest var vi solidt kørende.

I anledning af *Valdemarsdagen* den 15. juni 1940 var der i det meste af Sønderjylland planlagt fester, som i sidste øjeblik blev forbudt af den tyske Værnemagt. I Hygum forsamlingshus skulle der være fest med pastor Rørdam-Clausen fra Askov som taler, men mødet blev aflyst. I stor hast blev der i videst muligt omfang sendt bud rundt i sognet, at det planlagte møde med Rørdam-Clausen blev afholdt hos Maren og Nis Ravn i Brøstrup. Det blev en vellykket fest med sang, taler og *mere end fuldt hus!*

Indkvartering.

Indkvarteringen af de tyske militærtropper ramte først og fremmest skolerne med de store lokaler. Tyskerne havde i forvejen sikret sig beliggenheden af de bygninger, som de agtede at benytte.

I de første besættelsesår var indkvarteringen af begrænset omfang. Fra 1943 blev beslaglæggelser af lokaler og indkvartering så godt som permanent i skolerne, og det var en stor belastning for lærerpersonalet at finde ledige lokaler til undervisningsbrug.

Skolekøkkenet, som var indrettet i kælderetagen under kommunekontoret, blev ret tidligt beslaglagt, eller i ledige perioder anvendt til undervisning for skolebørn, når skolen var besat.

Martin Jensen, også kaldet Viborg, og søsteren Karoline, værtsparret i kommunehuset, skjulte i et kælderrum to desertører, som under transport var flygtet fra deres eget regiment, og havde fundet tilbage til kælderen, hvor de forblev til efter befrielsen.

Martin Jensen søgte i 1948 at komme i forbindelse med dem igen og havde den glæde at få svar: den ene var overført til Frankfurt, den anden på vej til

Polen. Begge udtrykte deres tak til Martin og Karoline specielt for opholdet i kælderens juleaften 1944.

Privat indkvartering forekom under de sidste besættelsesår. På Søndervang havde vi i en periode boende to militærpersoner, som havde ansvar for et medbragt våbendepot. De var ret provokerende, og det var en lettelse, da de skulle flytte til andet område.

“I slutningen af april 1945 blev hele skolen indrettet som hospital. Mere end 100 senge ankom til skolen. Et klasseværelse i stueetagen blev indrettet som operationsstue. I skolegården holdt ca. tyve ambulancer, og på skolens tag blev malet store Røde Kors mærker.”

Heldigvis blev der ikke brug for disse foranstaltninger. Krigen standsede lige syd for Danmarks grænse.

Den 4. maj 1945 hørte vi den danske stemme i radioen fra England:

“De tyske styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig.”

Befrielsen skulle træde i kraft den 5. maj 1945 klokken 8.00 om morgenen.

På selve befrielsesdagen opstod der en stor lettelse blandt befolkningen.

Min Far gik ud i haven og *hejste flaget!* Og så blev der iøvrigt holdt fridag på Søndervang.

Generationsskifte.

Da landet efter 2. verdenskrig igen kom under ordnede forhold besluttede mine forældre at “spænde fra”, som de udtrykte det. I store træk betød det, at de ønskede at afstå gården til næste generation, og påtænkte for deres eget vedkommende at lade opføre et beboelseshus på et egnet areal i forhold til gårdens beliggenhed.

Adskillige overvejelser og praktiske gøremål måtte tages i betragtning, førend så stor en afgørelse kunne føres ud i livet.

Figur 28. Nis Ravn og Maren Ravn omkring 1939.

Figur 29. Peter og Helene Ravn på Søndervang.

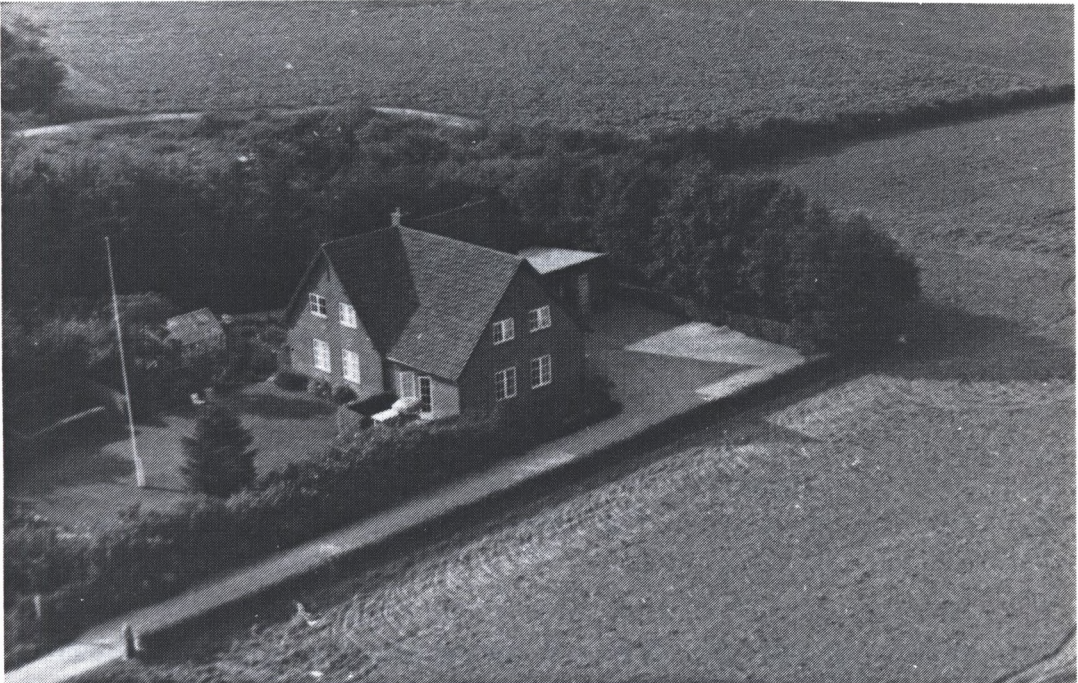
I 1946 var sagen klarlagt: Nis Jokum Ravn og hustru Maren Jensine Ravn afstod gården i Brøstrup, som stod opført i tingbogen for Rødding under Artikel nr. 13 m.fl., Bind 1, Blad 37, Hygum ejerlav og sogn, til deres søn Peter Wonsbek Ravn og hustru Helene Christine Ravn. Fra gårdens tilliggender blev der samtidig fraskilt et areal på 2790 m² i Nørmarkens sydvestlige hjørne, med henblik på at lade opføre et beboelseshus, beliggende ved Rødding-Hygum landevej.

Ligeledes blev der også fraskilt et plantageareal på 6,73 ha. beliggende nord for Nørmarken ned mod engen. Vore forældre ønskede at beholde plantagen til glæde i deres otium.

Peter og Helene Ravn var ejere af en gård i Harreby - artikel 7 og 187, Fæsted ejerlav, som indgik i handelen, da de overtog Peters fødegård i Brøstrup.

Samtidig overtog Nis og Maren Ravn gården i Harreby, som de bortforpagtede til fremmede.

Et generationsskifte var hermed sket. Peter og Helene Ravn videreførte familiegården i Brøstrup, og i foråret 1946 flyttede de sammen med børnene, Poul Anker, Maren Elisabeth og Nis ind på Søndervang, hvor Hans blev født.

Figur 30. Nørrehus, opført 1946.

Endnu engang kom Nis og Maren Ravn til at stå for et nybyggeri med L.P. Aakjær, Rødding, som arkitekt. Et solidt og rummeligt rødstenshus blev opført i sommeren 1946. Vi kaldte det "Nørrehus" fordi det var beliggende på Nørmarken.

Efterkrigstidens mangel på visse byggematerialer gjorde sig stadig gældende. Der hengik f.eks. omtrent to år førend et elkøkken kunne skaffes. Det lykkedes at låne et lille jernkøkken, som også gav en dejlig varme i køkkenet.

Figur 31. Fra Søndervang. Fire gamle søskende omkring kaffebordet. Fra venstre Peter, Elin, Jens og Aje.

Selve indflytningen foregik i *små nyk*, efterhånden som rummene var færdige, og en aften forblev mine forældre bare deromme i det nye hus - så var afskeden med det gamle hus jo overstået!

Vi spurgte næste morgen hvorledes de havde sovet den første nat. Helt godt for Mors vedkommende, men min Far havde *næsten ikke lukket et øje*. Han hørte klokken slå både tre og fire - og bornholmeren stod endnu omme på gården, ca. en halv km. fra huset. Den historie fik han meget at høre for.

Otium.

Mine forældre fandt sig dog hurtigt meget godt tilrette i de nye omgivelser. En stor og vist overraskende fornyelse i sammenligning med deres gamle hjem på gården var her det frie udsyn over markerne, især ned over Rødding. Der blev plantet læhegn omkring huset og anlagt have med frugttræer og bærbuske. Et drivhus skulle der jo også være plads til - som vanligt!

Far flyttede et par bistader med omme fra gården. Vore nærmeste naboer i det nye hus var Maja og fætter Aage Wonsbek. Aage havde også bier, og han foreslog, at de kunne sætte staderne sammen ved en fælles beliggende mergelgrav og hjælpes ad med at passe bierne. Dette samarbejde havde Aage og "onkel Nis" megen glæde af.

I huset blev der på første sal indrettet et værelse med plads til den store væv, og Mor kom i gang med vævearbejdet igen.

Ovenpå var der også en *gildestue*, som blev rammen om mange fester og sammenkomster. Mine forældre ønskede fortsat at kunne samle den store familie, og en ny generation var jo kommet til:

Jens Ravn gift med Edna Dorthea Beck fra Røddinggård var ejere af gården Holm ved Hygum. De fik børnene Anna Ravn, Birgit Ravn og Nis Jørgen Ravn.

Peter Wonsbek Ravn gift med Helene Christine Fogt fra Haraldsholm ved Jels overtog fødegården Søndervang i Brøstrup. De fik børnene Poul Anker Ravn, Maren Elisabeth Ravn, Nis Ravn og Hans Fogt Ravn.

Jeg selv, Bertha Eline Ravn, ugift og kommunekasserer i Hygum siden 1937 flyttede med mine forældre ind i det nybyggede hus i 1946.

Anna Christine Ravn gift med viceinspektør Arne Dahl Blaabjerg, hjemmehørende i Løgumkloster. De bor i Varde og har børnene Karen Ragnhild Blaabjerg, Hans Henrik Blaabjerg og Bo Blaabjerg.

Sygdom greb ind i billedet. Julen 1950 måtte Mor tilbringe på Gram sygehus, hvor hun døde den 15. januar 1951, få dage efter at være fyldt 73 år. Hendes bære blev ført til hjemmet i Brøstrup.

Maren Jensine Ravn blev begravet fra Frimenighedskirken i Rødning.

En ændret hverdag fulgte herefter i hjemmet, hvor Far og jeg deltes om pligterne. Far påtog sig en væsentlig del af køkkenarbejdet, som han ikke tidligere havde beskæftiget sig med. Han udførte arbejdet præcist og med stor omhu, og det udfyldte en stor del af hans tid.

Til havearbejde og rengøring i huset fik vi ret hurtigt fremmed hjælp, og jeg fortsatte mit arbejde på kommunekontoret.

Familien kom ofte på besøg. Farbror Christian J. Ravn kom cyklende til Brøstrup i adskillige år. Da biltrafikken blev for stor, benyttede han firmabilen fra *Rødning Tømmerhandel*, når der alligevel skulle køres varer ud.

De to gamle brødre, som var de sidste tilbage af de ti søskende fra Søbjerggård, fik ved disse lejligheder opfrisket mange minder fra deres lange liv.

Far kunne i adskillige år endnu spille en fin *skat* og lærte nu også sine ældste børnebørn det eftertragede spil, ligesom han for år tilbage havde lært det til sønnerne Jens og Peter.

Den 12. august fejrede vi fortsat hvert år Fars fødselsdag sammen med den store familie.

Et afbræk i hverdagen fandt sted når vores kusine Dolle Sørensen fra Flensborg kom på besøg. Som barn havde hun tilbragt utallige ferier i Brøstrup. Nu var hun alene og kom igen.

Familien troppede op, og der blev snakket, fortalt historier og spillet kort. Dolle spillede *Bridge*, men det kunne "onkel Nis" så sandelig også!

Børnene fra Varde tilbragte en stor del af deres ferier hos os i Brøstrup. Historien gentog sig fra forrige generationer, da legen også gik mellem fætre og kusiner.

Der skete en ændring i vor tilværelse da jeg pludselig blev ramt af en alvorlig sygdom, som medførte indlæggelse i mere end halvandet år i 1962-63.

Og vores gamle Far kunne jo ikke være alene i huset derhjemme. Da var det så heldigt, at Karen Kjestrup kunne komme og passe ham, samt tage sig af husførelsen.

Karen Kjestrup var fra Jels og havde styret hus i 30 år hos vore slægtninge Jes og Karen Dall fra Jelsskov, og efter deres død havde hun endnu ikke påtaget sig en anden opgave. Karen blev en enestående god hjælp for Far og familien.

Den 12. august 1963 fejrede vi Fars 90 års fødselsdag. Festen blev holdt hos Helene og Peter Ravn på Søndervang med deltagelse af den store familie fra Ravn og Wonsbek siden.

Fars kræfter var i aftagende, men han var fortsat frisk i sindet og fulgte med i dagens og tidens begivenheder.

På vort spørgsmål om hans livs største oplevelse var svaret altid: "Afstemningsdagen den 10. februar 1920" da han var med til at stemme Sønderjylland tilbage til Danmark.

Den 11. februar 1965 sov Far stille ind i hjemmet i Brøstrup i en alder af 91½ år.

Nis Jokum Ravn blev begravet fra Frimenighedskirken i Rødding.

"For de gamle som faldt
er der ny overalt"

<p>Bertel Jochimsen 24-11-1721 i Bramdrup</p>	<p>Kjæsten Anthonisdatter 14-6-1723 i Bramdrup</p>	<p>Jørgen Eriksen Ravn 5-9-1726 i Vilstrup</p>	<p>Kjæsten Ehrestensdatter 25-1-1725 i Vilstrup</p>	<p>Bresten Jensen 12-9-1731 i Vonsbek</p>	<p>Anna Marie Pedersdatter 1739 i Jels</p>	<p>Niels Ehrestensen Lastein 1746 i Jels</p>	<p>Catharina Jørgensdatter 1742 i Grønnebak</p>	<p>Jes Lauritsen 2-7-1743 i Jels</p>	<p>Anna Jepsdatter 1-11-1744 i Jels</p>	<p>Jver Smidt i Rødding</p>	<p>Maren Krestensdatter</p>	<p>Bertel Jøkimsen 24-11-1721 i Bramdrup</p>	<p>Kiersten Pedersdatter 29-4-1733 i Bramdrup</p>	<p>Mathias Lauridsen 20-6-1728 i Fredsted</p>	<p>Sara Pedersdatter 1740 i Syding, Hamme S.</p>
<p>Jochim Bertelsen 14-6-1747 i Bramdrup i Møllerup S.</p>	<p>Anna Christine Ravn 1760 i Skorup i Tjørstrup S.</p>	<p>Jens Christensen Wonsbek 11-2-1762 i Jels</p>	<p>Anna Magdalene Nielsdatter Lastein 22-1-1782 i Jels</p>	<p>Nis Jessen Dahl -10-1757 i Jels</p>	<p>Johanne Jversdatter 1756 i Rødding</p>	<p>Peder Bertelsen 19-6-1753 i Bramdrup</p>	<p>Margaretha Lauridsen 24-6-1766 i Fredsted Gl. Haderslev S.</p>	<p>1782</p>	<p>1798</p>	<p>1785</p>	<p>1783</p>	<p>1743</p>	<p>1762</p>	<p>1740</p>	<p>1740</p>
<p>Bertel Ravn 13-12-1791 i Jels</p>	<p>Anna M. Wonsbek 24-11-1799 i Jels</p>	<p>Jver Nissen Dahl 18-12-1791 i Jels</p>	<p>Catharina Bertelsen 28-4-1792 i Fredsted Gl. Haderslev S.</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>	<p>1819</p>	<p>1823</p>
<p>Jens Bertelsen Ravn 9-8-1826 i Jels</p>	<p>Berteline Dall 28-5-1833 i Jels</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>	<p>1834</p>
<p>Nis Jørum Ravn 12-8-1873 i O. Jels</p>															

1761	Chresten Jensen 12-9-1731 i Vonsbæk	Jens Christensen Wonsbæk 11-2-1762 i Jels	Chresten Wonsbæk 6-10-1805 i Jels	1873	1873
1775	Anna Marie Pedersdatter i Jels 1733	Anna Magdalene Nielsdatter Lastein 22-1-1782 i Jels	Cecilie Iversen 1-1-1812 i Korup Ravsted s	1873	1873
1757	Niels Christensen Lastein 1746	Peter Christian Iversen 17-1-1769 i Korup Ravsted s	Chresten P. Bek 20-5-1811 i Jels	1873	1873
1768	Cathrine Jørgensdatter i Grønnebæk 1742	Inger Andersen 4-5-1769 i Ravsted	Maren Møller 3-4-1819 i Jels	1873	1873
1773	Jver Andersen 17-10-1731 i Bjernarup	Peder Kristensen Bek 27-10-1774 i Grønnebæk Jels s	Anna Kjestine Bek 8-4-1850 i Jels	1873	1873
1773	Anna Pedersdatter 14-3-1734	Kirsten Marie Kristensdatter Binder 28-12-1778 i Øster Lindet	Maren Jensine Wonsbæk 10-1-1878 i Jels	1873	1873
1744	Anders Sørensen 1744	Anders Hansen Møller 1772 i Jels		1873	1873
1744	Cecilie Wermers 1744	Anna Kirstine Iversdatter 1774 i Jels		1873	1873
1773	Christen Nissen i Grønnebæk 1738			1873	1873
1773	Sara Pedersdatter i Aastrup Gørding 30-4-1747			1873	1873
1773	Kresten Jensen Binder. Lindbergs J. 1742			1873	1873
1773	Kjestine Madsdatter 1744			1873	1873
1771	Hans Knudsen Timorberg Hyg. 1745			1873	1873
1771	Maren Andersdatter Tornum. Lintrup 1750			1873	1873
1771	Jver Smidt Rødding			1873	1873
1771	Maren Krestensdatter Rødding			1873	1873

Gårdens hidtidige Ejere.

Fra		
o. 1700	Jens Pedersen	
1730	Knud Jensen	~ Sidsel Thomasdatter
1748	Maren Knudsdatter	~ Jens Christensen, Brøn
1780	Knud Jensen	~ Helse Nisdatter
1805	Jens Knudsen	~ Anna M. Søndersdatter
1847	Knud Jensen	~ Karen Adgersen Lünd
1889	Jens Knudsen Jensen	~ Maren Serine Anderssen
1900	Nis Tokum Ravn	~ Maren Jennine Wonsbek
1946	Peter Wonsbek Ravn	~ Helene Christine Fogel
1968	Nis Ravn	~ Helse Jensen.

Margrethes Råd

Mod engelsk Syge:

10 gr. Spønkel olie	smøres 9 aftener i
10 gr. Bernstens olie	alle led, Arars over
10 gr. Sv. Hams olie	lænd og op ad ryggen.
10 gr. Balsam olie	Hold op i 3 uger, så
	smøres igen i 9 aftener.

1/2 pægl Tran lages ind.

Mod Gigt:

1/2 pægl spirit
1 stykke bøn Ramfer (25 øre ?)
1 Hvidløg
1 skefuld grøn søbe
1 skefuld soda.

Flasken fyldes med kogt Vand.

Kildehenvisninger:

Side 6: H.P.Hanssen: Tilbageblik.

Side 8: Jels Billeder.

Side 14: Landsarkivet i Aabenraa.

Side 17: Landinspektørkontoret i Toftlund.

Side 17: Hjulerens hus: Landsinspektørkontoret i Toftlund.

Side 19: Adelvej og vandløb. Knud Hansen Pedersen, Skibelund, 1915.

Side 21: "Rødding Frimenighed gennem 100 år", 1974.

Side 25: Faldne i 1. Verdenskrig. Hygum Sogn, 1972.

Side 36: Våbenstilstand. Nicolai Svendsen: "Sønderjydsk Skæbne".

Side 56: Opråb til det danske folk: et uddrag af teksten.

Side 60: Røde kors mærker. Citat fra H. J. Petersen, Hygum skole.

